

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Merily Šmidt

**EESTIKEELSETE TEADUSARTIKLITE ANNOTATSIOONIDE
STRUKTUURIANALÜÜS**

Magistritöö

Juhendaja Riina Reinsalu (PhD)

Tartu 2020

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Žanr tekstianalüüsis.....	5
2. Annotatsioon žanrina	7
2.1. Sarnasused ja erinevused valdkondade vahel.....	9
2.2. Sarnasused ja erinevused keelte vahel.....	10
3. Materjal	12
4. Meetod.....	14
5. Käikude ja sammude analüüs.....	17
5.1. Käikude olemasolu	17
5.2. Käikude pikkus.....	20
5.3. Käikude järjestus	22
5.4. Käikude iseloomustus.....	24
5.4.1. Sissejuhatus käik	26
5.4.2. Eesmärgi käik.....	28
5.4.3. Meetodi ja valimi käik	29
5.4.4. Tulemuste käik	31
5.4.5. Kokkuvõtte käik.....	32
6. Keelekasutuse analüüs	34
6.1. Ajavormid.....	34
6.2. Autorile osutamine	38
Kokkuvõte.....	41
Kirjandus.....	44
Structural analysis of abstracts written to Estonian research articles. Summary.....	47
Lisa. Kodeerimistabel	50

Sissejuhatus

Akadeemilise maailma üks keskseid žanre on teadusartikkel. Teadusartikli struktuur võib valdkonniti erineda, sõltudes ka väljaande tavadest, aga üldiselt on see üsna standardne. Artikli sissejuhatuses antakse ülevaade uurimisprobleemist, seejärel tutvustatakse teoreetilist raamistikku, käsitletakse meetodit ja valimit, esitatakse tulemused ja arutletakse nende üle ning lõpus tehakse kokkuvõte. Sellist ülesehitust kutsutakse ka IMRD-ks (I – *introduction* e sissejuhatus, M – *methods* e meetodid, R – *results* e tulemused, D – *discussion* e arutelu) (Swales 2004: 107). Sageli esitatakse artikli algusosas ka annotatsioon.

Teadusartiklitele kirjutatakse tavaliselt annotatsioon ehk lühike kokkuvõte, mis aitab lugejal otsustada, kas kirjutis võiks talle huvi pakkuda või vajalik olla. See on lugeja esimene kokkupuude tekstiga (Busch-Lauer 2014: 43) ja peab olema informatiivne, et täita oma eesmärki – olla lühikokkuvõte. Annotatsioon esindab artiklit ja on selle lühendatud variant, mis peab sisaldama kindlaid osi, et lugeja saaks sealt vajaliku teabe (Cross, Oppenheim 2006: 4–6). Annotatsioonil on seega ka reklaamimise ülesanne. Lugeja puutub esimesena kokku just pealkirja ja annotatsiooniga, tihtipeale on need kaks ka ainsad osad tööst, mida saab andmebaasidest lugeda tasuta. Pikkusepiirangu tõttu peab annotatsioon olema täpne ja konkreetne ning kui teksti tutvustus on halvasti kirjutatud, ei kutsu see lugema. (Caramelli 2011) Uurimistööl aga ei ole mõtet, kui seda edaspidi ei loeta ega kasutata. Niisiis võiks annotatsiooni võrrelda näiteks filmi-*trailer*'i või ooperi avamänguga. (Anstey 2014: 205)

Žanrianalüüsi raamistikus on annotatsioonid pälvinud palju tähelepanu, uuritud on näiteks keelest ja valdkonnast tulenevaid erijooni. Eestis aga ei ole siinse töö aluseks olev erialase inglise keele traditsioonil põhinev žanrianalüüs kuigi levinud, seega ei ole eestikeelseid annotatsioone selles raamistikus uuritud. Teema vajab käsitlemist, sest selle kaudu saab välja selgitada eestikeelsete annotatsioonide kirjutamise tavad. Mõnes teadusartiklite väljaandes antakse autorile juhised, kuidas annotatsiooni kirjutada, aga tihtipeale peab artikli autor ise otsustama, kuidas annotatsioon üles ehitada ja sõnastada, mis tähendab, et isegi ühe väljaande piires võib esineda häirivat ebaühtlust.

Töö eesmärk on välja selgitada eestikeelsete teadusartiklite annotatsioonide astmeline struktuur, et näidata, kuidas viiakse struktuuri kaudu ellu suhtlusfunktsioone. Samuti saab töö käigus tekkinud tähelepanekute põhjal anda kirjutajatele soovitusi, kuidas annotatsioonid paremini struktureerida, ning juhtida tähelepanu keelekasutusele.

Siinse töö uurimisküsimused on järgmised.

1. Milline on vaatlusaluste annotatsioonide astmeline struktuur?
2. Kuidas erinevad ja sarnanevad vaatlusalused annotatsioonid?
3. Kuidas väljendatakse vaatlusalustes annotatsioonides aega ja tegijat?

Töö valimisse kuulub kaks eestikeelset väljaannet: Eesti Haridusteaduste Ajakiri (EHA) ja Emakeele Seltsi aastaraamat (ESA), mõlemast 50 annotatsiooni. Tekstid pärinevad aastatest 2014–2019 ja on originaalis kirjutatud eesti keeles, tõlkeartiklid korpusesse ei kuulu. Valimisse kuulunud annotatsioonide struktuuri analüüsin Hylandi (2000) klassifikatsiooni alusel, mille kohaselt on annotatsioonil viis käiku: sissejuhatus, eesmärk, meetod, tulemused ja kokkuvõte. Käikude alaosade ehk sammude analüüsimisel lähtun Soleimani jt (2019) liigitusest, kuid teen selles muudatusi, arvestades eestikeelsete tekstide erijoontega.

Magistritöös on kaks teoreetilist peatükki: ühes kirjeldan žanri tekstianalüüsis, teises annotatsioonide iseärasusi. Teises peatükis annan ülevaate ka varasematest töödest, kus pühenduti annotatsioonide uurimisel valdkondade- ja keeltevahelistele erinevustele ning sarnasustele. Kolmandas peatükis kirjeldan uurimistöö materjali, neljandas tekstide analüüsimisel kasutatud meetodit. Viiendas peatükis keskendun tulemustele: analüüsin valitud annotatsioonide struktuuri, andes ülevaate selle osade ehk käikude olemasolust, pikkusest, järjestusest. Samuti tutvustan kõiki käike üksikasjalikult. Kuuendas peatükis analüüsin keelekasutust, pühendudes ajavormidele ja autorile osutamisele.

1. Žanr tekstianalüüsis

Tekstide liigitamisel lähtutakse žanri mõistest. Kuna žanr on retooriline kategooria, on selle puhul tähtis sotsiaalne kontekst. See tähendab, et žanrid on seotud kindlate inimrühmadega, näiteks teavad teadlased, kuidas esitada teadustöö tulemusi. Teisisõnu on žanr mingis sotsiaalses rühmas normiks peetav tekstide loomise viis. Küll aga võivad kirjutamistavad erineda näiteks teadusharuti või piirkonniti. Seega ei tee kindlast tekstitüübist žanri mitte keeleline vorm, vaid see tegevus, mida konkreetne tekst teeb sotsiaalses kontekstis. (Tardy 2011: 54–55) Põhilised tekstižanrid ja nende tunnusjooned õpitakse ära märkamatuks, sest need on niivõrd igapäevased. Kuna tekstiliigid põhinevad inimeste harjumusel kasutada olukorrast sõltuvat esitusviisi, ei üllata teadustekstis täpsed definitsioonid ega poliitiku kõne kuiv ametikeel, samad tunnusjooned mõjuksid reklaamis aga ootamatuna (Kasik 2007: 34).

Žanri mõistest lähtuvad eri koolkonnad. Siinse töö aluseks olen võtnud ESP (English for Specific Purposes) ehk erialase inglise keele põhimõtted (vt ülevaadet Bawarshi, Reiff 2010). ESP koolkonna järgi on keelelised tunnusjooned tekstis seotud sotsiaalse konteksti ja funktsiooniga. Erialase inglise keele koolkonna peamine viis žanre analüüsida on esmalt kindlaks määrata žanri suhtluseesmärk ja seejärel uurida žanri struktuuri: selleks määratakse teksti retoorilised käigud (ingl *moves*) ja sammud (ingl *steps*). (Samas: 42–46) Sel moel on uuritud ka annotatsioone: selle žanri eesmärk on anda infot artikli kohta ja/või teha sellele reklaami. Et uusi teadusartikleid lisandub pidevalt ja kõike ei ole võimalik lugeda, tuleb teha valik, mille puhul saab abi annotatsioonist. (Doró 2013: 122)

ESP koolkonna üks eesmäärke on aidata inglise keelt kasutada kindlates olukordades ehk keskkondades, kus õppijad tahavad õppida, töötada ja/või elada. Sel põhjusel on žanrid ESP koolkonnas tähtsal kohal. Eri žanritega puututakse kokku ülikoolikursustel ja firmakoosolekutel, aga ka igapäevaelus näiteks haiglas või paigaldusjuhendit lugedes. ESP eesmärk on uurida kõiki neid žanreid, millega õppijad kokku puutuvad, et siis õpetada, kuidas neid mõista ja kasutada. Kindel žanr (nt kasutusjuhend) aitab õppijal lihtsamini mõista, kuidas on seotud tekstiosad, näiteks struktuur, sõnavara, grammatika,

sihtrühm ja eesmärk: vaadatakse, mis osadest tekst koosneb ning mis funktsioone need osad täidavad. (Hyon 2018: 4–5) Teisisõnu on žanr ESP käsitluses vahend, millega aidata õppijal kasutada inglise keelt neile sobivates olukordades.

Žanrid aitavad näiteks mitte-emakeelsetel kõnelejatel paremini sulanduda sotsiaalsesse keskkonda ja kindlates valdkondades (akadeemilises maailmas) orienteeruda. Inglise keelt õpetatakse ESP eri vormide kaudu, nt EAP – English for Academic Purposes, EA/OP – Academic English for Occupational Purposes. Üks viise, kuidas tutvustada inglise keelt akadeemiliselt õigesti kasutama, on lasta õpilastel oma kirjutamisetappe (info kogumine, küsitlemine vms) ise analüüsida: nii tekib arusaam, mis seisab uurimistöo taga tegelikult. (Belcher 2004: 169–173)

Siinses töös, nagu juba öeldud, lähtun ESP ehk erialase inglise keele põhimõtetest. Käikude analüüsi põhjal on võimalik anda annotatsioonide kirjutajatele soovitusi. Analüüs aitab õpetada tekstistruktuuri, samuti saab tulemuste põhjal kommenteerida keelekasutust, seega peaksid töö tulemused olema rakenduslikud.

2. Annotatsioon žanrina

Annotatsioon¹ on lugeja esimene kokkupuude tekstiga – selle järgi otsustatakse, kas artikkel on väärt lugemist. Samuti võib annotatsioon olla kirjutis, mis aitab väljaandel määrata, kas töö uurimistulemused peaks avaldama. Annotatsioon kirjutatakse teadusartiklitele ja mõnes valdkonnas ka bakalaureuse-, magistri- ja doktoritöödele ning neid kasutatakse muu hulgas selleks, et veebiraamatukogudes teavet hõlpsamini leida. (Busch-Lauer 2014: 43) Annotatsioon annab artiklist esmase ülevaate – see esindab artiklit ja võib olla selle lühendatud variant, mis peaks lugeja varustama vajaliku teabega (Cross, Oppenheim 2006: 4–6), ning puuduliku annotatsiooniga mõjukas teadusartikkel võib jääda tähelepanuta (Doró 2013: 122). Seega võib öelda, et annotatsioonil on artikli reklaamimise ülesanne, millest järeldan, et see võiks olla kirjutatud nii, et lugeja tahaks artiklit lugeda.

Annotatsioone saab rühmitada näiteks retrospektiivseteks, mis tähendab, et annotatsioon on kirjutatud pärast artiklit, ja perspektiivseteks, mis viitab enne artiklit kirjutatud annotatsioonile (Busch-Lauer 2014: 45). Samuti saab annotatsioone liigitada osutavateks ja informatiivseteks. Osutavates (ingl *indicative*) annotatsioonides kirjutatakse tööst üldiselt ja ei arutleta tulemuste ega järelduste üle, informatiivsed (ingl *informative*) annotatsioonid sisaldavad enamasti aga piisavalt palju infot neile, kes soovivad saada tööst, sealhulgas tulemustest lühiülevaadet. (Rowley 1988: 15, viidatud Cross, Oppenheim 2006: 6 järgi) Väga levinud on ka nende segu ehk osutavad-informatiivsed annotatsioonid, kus on mõlema tunnusjooni. Annotatsioone saab liigitada ka originaalkeeles kirjutatud ja tõlgitud annotatsioonideks. (Busch-Lauer 2014: 45–46)

¹ „Eesti õigekeelsussõnaraamatu“ (2018) järgi on annotatsioon teose või filmi lühitutvustus. Annotatsiooni võib defineerida ka kui põhitöö esindajat või lühendatud varianti (Cross, Oppenheim 2006: 4). „Ametniku soovitusnastikus“ ei soovitata kasutada sõna *abstrakt*, „Keelenõuvakas“ antakse sellele ka põhjendus: *abstrakt* (ingl *abstract*) on anglism (2007). Annotatsiooni kõrval soovitatakse sõna *ülevaade*, kuid siinses töös kasutan terminit *annotatsioon*, sest see on konkreetsem: ÕS-is on *ülevaate* kohta palju näiteid, aga *annotatsiooni* näide on *teadusartikli annotatsioon*, mis läheb kokku töö allikmaterjaliga. Kuigi teeside eesmärk ja sisu võivad annotatsiooni omadega olla sarnased, kirjutatakse neid enamasti ettekannetele (vt nt ÕS 2018 sõna *tees* näidet), mistõttu jäigi sellele magistritöö keskseks terminiks *annotatsioon*.

Teadusartiklite ja annotatsioonide uurimisel kasutatakse näiteks IMRD (*Introduction, Methods, Results, Discussion*) struktuuri, kus eristatakse nelja osa: sissejuhatus, meetodid, tulemused ja arutelu (Swales 2004: 107). Ken Hyland (2000: 67) on koostanud viiel käigul põhineva klassifikatsiooni, kus IMRD esimene sissejuhatus osa on jaotatud kaheks: sissejuhatuseks ja eesmärgiks. Selle klassifikatsiooni järgi (Hyland 2000: 67) on annotatsioonil viis osa ehk käiku:

- 1) sissejuhatus, kus räägitakse taustast ja antakse kontekst;
- 2) eesmärk, mille käigus tutvustatakse lugejale artikli eesmärki ja hüpoteesi;
- 3) meetod, kus antakse ülevaade uuringu olemuse, meetodite, andmete jms kohta;
- 4) tulemused, kus on teave uuringu tulemuste kohta: mida uut leiti ja mida tehtud tööga saavutati;
- 5) kokkuvõte, kus tehakse üldistusi ja osutatakse töö laiemale mõjule.

Hylandi klassifikatsiooni on üksikasjalikult käsitlenud Soleimani jt. Nende järgi on igal käigul (sissejuhatus, eesmärk, meetod, tulemused, kokkuvõte) alaosad ehk sammud. Sissejuhatus koosneb neljast sammust: esimesena tõstetakse esile, miks töö on tähtis, teiseks tehakse teemaüldistusi, kolmandaks defineeritakse termineid jms ning neljandaks viidatakse lüngale senistes teadmistes. Eesmärgi käik koosneb vaid ühest sammust ehk eesmärgi sõnastamisest. Meetodi kolmes sammus kirjeldatakse osalejaid, vahendeid/varustust ning viimaks protseduuri ja tingimusi. Tulemuste käigus on ainult üks samm: tulemuste kirjeldamine. Kokkuvõttes tehakse esmalt järeldusi, siis hinnatakse töö väärtust ja lõpetuseks antakse soovitusi. (Soleimani jt 2019: 332–333)

Annotatsioonid erinevad valdkonniti: mõnes väljaandes on tehtud kindlad ettekirjutused, missugune peaks annotatsioon olema, aga tihtipeale peab autor ise otsustama, millist annotatsiooni ta oma artiklile kirjutada soovib. Käsitlen valdkonnast ja keelest tulenevaid sarnasusi ja erinevusi järgmistes alapeatükkides lähemalt.

2.1. Sarnasused ja erinevused valdkondade vahel

Annotatsioonide uurimisel on muu hulgas lähtunud valdkonnast, teisisõnu on tegeldud valdkondadevaheliste erinevuste ja sarnasustega. Hylandi viiel käigul põhinevat klassifikatsiooni või sellega sarnast mudelit on kasutanud eri autorid, et uurida näiteks keeleteaduse, turisminduse ja äriteemalisi teadusartikleid.

Ingliskeelsete ajakirjade annotatsioone on uurinud Katalin Doró, kes võttis valimisse keeleteaduse ja kirjanduse tekstid. Ta kasutas Hylandi viiel käigul põhineva klassifikatsiooniga väga sarnast mudelit ning leidis, et vähesed annotatsioonid sisaldasid viit osa või käiku. Enim oli tekstides eesmärgi ja meetodi käiku. Keeleteaduse annotatsioonides esinesid kõik viis käiku korraga sagedamini kui kirjanduse omades, mille seas oli rohkem ainult kahe käiguga tekste. (Doró 2013: 125–134)

Turismiteemalisi teadusartikleid on uurinud Shabbir Ahmed. Ta kasutas Hylandi viiel käigul põhinevat mudelit ja leidis, et kohustuslikke käike (esines rohkem kui 80% annotatsioonides) oli turismiteemalistes tekstides kolm: eesmärk, meetod ja tulemused. Valikulisteks käikudeks jaotas ta need, mida esines vähem kui 80% tekstides: sissejuhatus ja kokkuvõte. Käigud ei esinenud alati selles järjekorras, nagu Hyland on need oma mudelis kirja pannud, näiteks eesmärgi käik ei asetsenud alati teisel kohal. Ajavormidest kasutati nii olevikku kui ka täisminevikku, impersonaalsuse rõhutamiseks leidis passiivi. (Ahmed 2015: 273–277) Umbisikulist tegumoodi märkas ka Busch-Lauer (2014: 59–60), kui uuris inglis- ja saksakeelseid tehnikateemalisi annotatsioone: mõlemas keeles kasutati enamasti just umbisikulist tegumoodi.

Äriteemaliste teadusartiklite annotatsioone käsitlevas töös leiti, et käikudest esineb tekstides kõige rohkem eesmärki, meetodeid ja tulemusi. Sõnade analüüsist nähtus, et eri autorid kasutasid kindlates käikudes samu sõnu, näiteks esines tulemuste käigus väga palju sõnu *find* ('leidma') ja *show* ('näitama'). Väljaanded andsid autoritele maksimaalse tekstipikkuse nõude, kuid keskmine pikkus oli lubatust lühem – seega oleks annotatsiooni saanud mahutada rohkem infot, aga autorid otsustasid seda mitte teha. Annotatsioonid olid erinevad ja neil ei olnud kindlat kava – autor järeldas sellest,

et annotatsioonid ei sisaldanud teavet, mida uurijal võiks vaja minna, ning et väljaanded peaksid andma täpsemaid juhiseid, kuidas annotatsiooni kirjutada. (Piqué-Noguera 2012: 220–229)

On leitud, et suurem osa annotatsioonidest ei sisalda kõiki käike, mida Hyland on soovitanud: enamasti kirjutatakse eesmärgist, meetodist ja tulemustest, sissejuhatus ja kokkuvõtte mõnikord puuduvad. Käigud ei pruugi asetseda ka Hylandi mudelis pakutud järjekorras. Eelistatakse umbisikulist tegumoodi ja kindlates käikudes kasutatakse samasuguseid sõnu.

2.2. Sarnasused ja erinevused keelte vahel

Annotatsioonide uurimisel on võrreldud, kuidas mõjutab keel nende olemust. Teiste hulgas on uuritud inglise-, hispaania- ja araabiakeelseid tekste, aga võrreldud on ka emakeelsete ja mitte-emakeelsete kirjutajate annotatsioonide.

Martín Martín on võrrelnud inglise- ja hispaaniakeelseid annotatsioonide, võttes aluseks 160 eksperimentaalfoneetika ja psühholoogia teadusartikli teksti. Ta uuris annotatsioonide struktuuri ja kontrollis muu hulgas, kas valimi tekstides on olemas sissejuhatus, meetodid, tulemused ja järeldused. Üldiselt olid need tüüpilised teadusartikli annotatsioonide osad olemas nii ingliskeelsetes kui ka hispaaniakeelsetes tekstides. Sissejuhatus oli esindatud kõige enam, meetodite osa pea sama palju. Järeldusi leidis veidi rohkem ingliskeelsetes annotatsioonides. Kõige suurem erinevus oli hispaania- ja ingliskeelsete annotatsioonide puhul tulemuste osa, mida leidis hispaaniakeelsetes annotatsioonides umbes poole vähem kui inglise omades. Samuti leiti, et enamikus inglise annotatsioonides olid neli osa esindatud samal ajal, kuid hispaania annotatsioonides olid kõik esindatud ainult 25%-l juhtudest (see tuleneb sellest, et paljudes hispaaniakeelsetes annotatsioonides ei olnud tulemuste osa). (Martín Martín 2003: 27–30)

Uuritud on ka inglise ja araabia keele erinevust. 2011. aasta uuringus võrreldi kakskeelsete keeleteaduslike ajakirjade teadusartiklite annotatsioonide. Retooriliste

käikude analüüsis määrati viit käiku, mis on olemuselt väga sarnased siinse töö käikudega. Viiekäigulisi annotatsioone leidis väga vähe nii inglise kui ka araabia keeles, kirjutati enamasti kahekäigulisi tekste (mõlemas keeles vähemalt pooltel juhtudel), aga leiti ka kolme- ja neljakäigulisi annotatsioone. Inglisekeelsetes annotatsioonides rõhutati taustainfot rohkem. Muu hulgas leiti, et mõlemas keeles eelistati endale viidata impersonaalselt, ainsuse ja mitmuse esimest pööret pigem välditi. (Alharbi, Swales 2011: 74–80)

Keeleaspektist on uuritud ka emakeelsete ja mitte-emakeelsete inglise keele kõnelejate annotatsioone, mis on kirjutatud keeleteadusartiklitele. 2013. aastal võrreldi Iraanist pärit ingliskeelsete autorite tekste Ameerikast pärit inimeste omadega, võttes aluseks viiekäigulise struktuuri. Enamik annotatsioone sisaldas olenemata rühmast (kas Iraani või Ameerika autorid) kohustuslike käikudena eesmärgi, meetodi ja tulemuste käiku. Ainus käik, mis oli kõigis tekstides, oli meetodi käik. Valikulisteks käikudeks osutusid sissejuhatus ja kokkuvõte, mida oli mõlemas rühmas vähem kui pooltes annotatsioonides. Selles töös pöörati tähelepanu ka verbikasutusele: leiti, et emakeelsed kõnelejad eelistasid eesmärgi käigus kasutada olevikku, aga osa iraanlasi kasutas minevikku (kuid leidis ka olevikku). Sissejuhatuses eelistasid mõlemad rühmad olevikku, meetodi kirjeldamisel minevikku. (Chalak, Norouzi 2013: 104–107)

Üldine tendents on olenemata keelest kirjutada annotatsioone, mis ei sisalda viit käiku: leidub ka kahekäigulisi. Kõige rohkem on esindatud meetodi käik, aga ka eesmärk, tulemused ja sissejuhatus.

3. Materjal

Siinse töö korpusesse kuulub sada eestikeelset annotatsiooni: 50 Eesti Haridusteaduste Ajakirjast (EHA) ja 50 Emakeele Seltsi aastaraamatust (ESA). Eesti Haridusteaduste Ajakirjas ilmuvad teaduspõhised kaastööd kasvatusteadustest, õpetajakoolitusest ja haridusest. Seda on välja antud alates 2013. aastast ning see ilmub elektrooniliselt kaks korda aastas Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli koostöös. (EHA koduleht *s. a.*) Emakeele Seltsi aastaraamatus kirjutatakse kaastöid keeleteemadel grammatikast sugulaskeelteni. See ilmub alates 1955. aastast ja seda kirjastab Teaduste Akadeemia Kirjastus. (ESA koduleht *s. a.*) ESA on 1.1 kategooria ajakiri, EHA 1.2 kategooria oma. Mõlemal ajakirjal on keeleteemataja.

EHA tekstid pärinevad numbritest², mis anti välja aastatel 2015–2019, ESA annotatsioonid on aastatest 2014–2018³, kusjuures kõikide tekstide puhul on arvestatud, et artikkel oleks originaalis kirjutatud eesti keeles, seega välja jäid tõlkeartiklid. Sellisel moel tagasin, et annotatsiooni ei hakka mõjutama kultuurilised iseärasused või tõlkimisel tekkinud omapärad. Emakeele Seltsi aastaraamatust käsitlesin vaid teadusartiklite tekste, välja jäid näiteks ülevaateartiklid.

Korpusesse on valitud just need väljaanded, sest üks on sotsiaalteaduste, teine humanitaarteaduste valdkonnast. Mõlemad ajakirjad sisaldavad teadusartikleid, seega sobivad need eesmärgist lähtudes valimisse hästi. Sotsiaalteadlastel ei ole 1.1 kategooria eestikeelset ajakirja, seega pidin valima 1.2 kategooria oma. Humanitaarajakiri sai valitud juhuslikult, sest humanitaarteadlastel on mitu 1.1 kategooria väljaannet. Sellise valiku alusel saab analüüsida tekste, mis on eestikeelsed ja üsna lähedastest valdkondadest. Analüüsin eri valdkondade tekste, seega peab arvestama ka valdkondlike tavadega, kuid annotatsioone mõjutavad kasutaja harjumusedki, näiteks on autoreid, kes on avaldanud artikleid mõlemas valdkonnas.

² EHA numbrid: 7 (1), 2019; 6 (2), 2018; 6 (1), 2018; 5 (2), 2017; 5 (1), 2017; 4 (2), 2016; 4 (1), 2016; 3 (2), 2015

³ ESA numbrid: 64 (2018), 63 (2017), 62 (2016), 61 (2015), 60 (2014)

Mõlema väljaande veebileht sisaldab ettekirjutusi annotatsiooni kohta. Eesti Haridusteaduste Ajakirja kodulehel (*s. a.*) on autorile öeldud, et annotatsioon peab olema 1000 tähemärki koos tühikutega ning edastama uuringu eesmärgi, uurimismeetodid, olulisemad tulemused ja järeldused. Emakeele Seltsi aastaraamatu annotatsioonid peavad olema soovitatavalt 70–150 sõna ehk kuni 1000 sümbolit tühikuteta (ESA koduleht *s. a.*).

Igal siinse töö korpuse annotatsioonil on väljaande lühendist ja teksti järjekorranumbrist moodustatud kood (nt ESA12). Töös esitatud näited on muutmata kujul, kuid esiletõstuks olen kasutanud poolpaksu kirja ning käikude tähiseid. Tähised on järgmised: sissejuhatuse käik (S), eesmärgi käik (E), meetodi ja valimi käik (M), tulemuste käik (T), kokkuvõtte käik (K).

4. Meetod

Üks viis žanri uurida on rakendada John Swalesi käikude analüüsi ehk määrata teksti käigud ja sammud, teha (retooriliste) käikude/funktsioonide analüüs (ingl *move analysis*). Analüüsi käigus jaotatakse tekst osadeks selle järgi, mis retooriline funktsioon konkreetsel osal on (Tardy 2011: 55–56): eristatakse käike (ingl *move*) ja samme (ingl *step*). Käigud on kindla funktsiooniga tekstiosad, mille saab omakorda jagada sammudeks, mis täidavad alafunktsioone.

Siinse töö korpuse analüüsimisel lähtusin Hyoni (2018) kirjeldusest. Käikude analüüsiks valisin esmalt tekstid, mida analüüsida, ja moodustasin nendest korpuse. Seejärel tutvusin tekstidega, et saada võimalikest käikudest ülevaade. Kui tekstidest oli ülevaade olemas, hakkasin määrama käike ja samme: kui tundus, et tekstil on osa või osad, mis üksteisest hästi eristuvad, märkisin need eri värvidega ning lisasin juurde potentsiaalse funktsiooni.

Annotatsioonide käigud määrasin Hylandi (2000: 67) klassifikatsiooni järgi, mille kohaselt on annotatsioonil viis osa: sissejuhatus, eesmärk, meetod, tulemused ja kokkuvõte. Meetodi käigu nimetus on eksitav, sest see ei viita sellele, et sisaldab ka valimi kirjeldust, seega kutsutakse seda siinses töös mõnikord ka meetodi ja valimi käiguks, lühendatult aga ikkagi meetodi käiguks. Seevastu sammude eristamisel lähtusin Soleimani jt (2019: 333) esitatud liigitusest, kuid tegin selles oma korpuse põhjal muudatusi. Sammude võrdlus on esitatud peatükis 5.4.

Analüüsisin annotatsioone artikli põhiteksti lugemata, nagu seda on teinud ka Katalin Doró (2013), sest annotatsioone võib käsitleda iseseisvate üksustena. Kui annotatsioonist ei selgunud, mis käigu või sammuga on tegu, tuli abi otsida siiski artiklist – niisuguseid juhte aga oli vähe. Artiklist tuli lisateavet otsida näiteks siis, kui lausetes ei olnud piisavalt sõnalisi vahendeid, mis viitaks kindlale käigule (vt lisa). Näiteks ei selgunud mõnel juhul, kas meetodina paistev tekstiosa kuulub meetodi käigu alla või on kirjeldatud varasemates töödes tutvustatud käsitlust.

Käigu määramisel esines ka muid probleeme. Annotatsiooni olemust arvestades on loomulik, et mõni käik võib jääda väga lühikeseks, teinekord võib lauset/sõna tajuda ka mitme käiguna korraga. Kui käikude määramisel oli raske otsustada, kas osa tekstist peaks kuuluma ühe või teise käigu juurde, jätsin raskesti liigitatava osa selle käigu külge, millega ta oli süntaktiliselt paremini seotud. Samuti võivad autorid mainida sama nähtust annotatsiooni jooksul mitu korda. Sellisel juhul lähtusin põhimõttest, et kui ühes kohas on esindatud kindel käik ja samale nähtusele viidatakse lühisõnaliselt ka mujal, määrasin käiguks vaid selle, mis vastas selgemalt käigu kirjeldusele (vt näide 1). Eesmärgi käik hõlmabki tihtipeale uuritavat sihtrühma (vt ka Õunapuu 2014: 119). Selline olukord tekib, sest enamasti ei saa esemest vms kirjutada ilma seda nimetamata. Näites 1 on näha, et ettevõtlusprogrammidest räägitakse kaks korda, aga et eesmärgi käigus (E) nimetatakse neid vaid muu jutu sees ning täpsemalt tuleb neist juttu allpool, saigi meetodi käigu (M) märgistuse vaid teine maining. Kui nähtusest on kirjutatud mitu korda, ei määranud ma üldisemat mainingut eraldi käiguks muu käigu sees.

- (1) [E:] Artiklis võetakse vaatluse alla enamik **Eesti ettevõtlusprogramme**, käsitledes neid vähe uuritud perspektiivist: milline on programmide mõju arenguskoostele ning sotsiaalsetele oskustele? [M:] Uuringu valimisse kuuluvad üldhariduskoolide 8. klasside õpilased, kes kas osalevad (sekkumisgrupp, $N = 198$) või ei osale **ettevõtlusõppe programmides** (kontrollgrupp, $N = 125$). (EHA7)

Konkreetsete käikude määramisel oli abi kindlatest vihjesõnadest (vt lisa näiteid), näiteks viitasid võimalikule meetodi ja valimi käigule sõnad *analüüsima/analüüs*, tulemuste käigule *tulemus*. Eesmärki esitati tihti ühendiga (*artikli*) *eesmärk on*, ent mõnikord puudus annotatsioonis sõna *eesmärk* sootuks. Sellisel juhul sain abi ümbersõnastamisest. Kui tekstis kirjutati, mida artiklis tehakse, näiteks *artiklis analüüsitakse/käsitletakse*, viisin selle kujule *artikli eesmärk on analüüsida/käsitleda*.

Pärast esimest analüüsi ehk käikude määramist tegin annotatsioonide kohta kodeerimistabeli (vt lisa). Kodeerimistabeli eesmärk on määrata kindlad käigud ja sammud ning esitada nende kohta näiteid, et keegi teine saaks korpuse uuesti läbi töötada – nii saab muuta töö usaldusväärsemaks ja vähendada subjektiivsust.

Kodeerimistabel koosneb kolmest tulbast: käik, sammud ja näited. Viimases tulbas on näited lausete, sõnade jms kohta, mis iseloomustavad hästi konkreetset sammu ning/või mida kasutati enim. Siinses töös määras kodeerimistabeli järgi 20% annotatsioonide käike ja samme juhendaja Riina Reinsalu, ilma et oleks varem minu analüüsiga tutvunud. Seejärel arvutasin protsentides meie tulemuste ühisosa: EHA tekstide analüüsi kattuvus oli keskmiselt 90%, ESA puhul 76%. Tegin ka võrdlustabeli, kuhu märkisin erinevalt määratud tekstiosad ja nende pikkuse tähemärkides. Pärast kaaskodeerimist võrdlesime analüüsitulemusi ning arutasime erinevused võrdlustabeli abil läbi, et jõuda konsensusele, mis käigud ja sammud on lõplikud. Arutluse käigus muutsime nii juba paika pandud samme kui ka käike. Pärast kaaskodeerimist analüüsisin kõik annotatsioonid veel kord üle.

Kodeeritud annotatsioonide põhjal vormistasin Microsoft Excelisse tabelid, kuhu märkisin, mis käigud ja sammud olid tekstides esindatud, kui palju oli käikudes tähemärke (ilma tühikuteta) ning mis järjekorras käigud asetsesid. Samuti kandsin tabelisse autorile viitamise ja ajakasutuse analüüsiks vajalikud andmed. Arvuliste näitajate puhul arvutasin aritmeetilised keskmised ja protsendid.

Käikude analüüsis määrasin kohustuslikke ja valikulisi käike, nagu seda on teinud nt Shabbir Ahmed (2015). Kohustuslikud käigud on need, mida esineb rohkem kui 80% annotatsioonides, väiksema esinemusega käigud on valikulised.

Kui tekst on käikudesse jaotatud, saab hakata uurima grammatilisi ja leksikaalseid jooni (Hyon 2018: 35). Siinses töös pööran muu hulgas tähelepanu keeleliste tunnustele. Uurin, mis ajavormi eelistatakse ja kuidas autor endale osutab, püüdes analüüsi põhjal anda ka soovitusi, kuidas saaks annotatsioonide sõnastust parandada.

5. Käikude ja sammude analüüs

Siinses peatükis analüüsin valimisse kuulunud sadat annotatsiooni. Esimeses alapeatükis uurin, mis käike eestikeelsetesse annotatsioonidesse kirjutatakse, ning annan ülevaate enim ja vähim esindatud käikudest mõlemas väljaandes. Teises alapeatükis vaatlen lähemalt tekstide tähemärke: võrdlen kahe väljaande käikude pikkusi ning püüan leida põhjuseid, miks esinevad võimalikud sarnasused ja/või erinevused. Kolmandas alapeatükis analüüsin käikude järjekorda. Neljandas alapeatükis annan üksikasjaliku ülevaate kõikidest käikudest, sh sammudest eraldi.

5.1. Käikude olemasolu

Varasematest samateemalistest töödest on selgunud, et viiekäiguline struktuur on pigem soovitus, mida ei järgita eranditult, ning et on käike, mida peetakse teistest vajalikumaks (vt nt Piqué-Noguera 2012, Doró 2013, Chalaki ja Norouzi 2013). Siinse töö analüüsi tulemustest selgub, et ka eestikeelsetes annotatsioonides on viie käigu olemasolu erandlik. Ülevaadet analüüsitud tekstide käikudest pakub tabel 1.

Tabel 1. Käikude olemasolu EHA ja ESA annotatsioonides

Välja- anne	Käikude esinemus				
	Sissejuhatus	Eesmärk	Meetod ja valim	Tulemused	Kokkuvõte
EHA	42 (84%)	48 (96%)	50 (100%)	47 (94%)	23 (46%)
ESA	21 (42%)	50 (100%)	46 (92%)	35 (70%)	5 (10%)

EHA annotatsioonides leidub kõige rohkem meetodi ja valimi käiku (100%), kuid rohkelt on ka eesmärgi (96%), tulemuste (94%) ja sissejuhatus käiku (84%). Kuna neid leidub enam kui 80% annotatsioonidest, võib neid pidada kohustuslikeks käikudeks (vt ka Ahmed 2015). Need käigud on esindatud näites 2, kus sissejuhatus käigus (S) antakse taustainfot ja viidatakse varasematele töödele, eesmärgi käigus (E) esitatakse

eesmärk, meetodi käigus (M) mainitakse muu hulgas protseduuri ning tulemuste käigus (T) kirjeldatakse lühidalt tulemusi. Valikuliseks käiguks (vähem kui 80% annotatsioonides) osutub kokkuvõtte (46%). Kõigis ESA annotatsioonides on olemas eesmärgi käik (100%), paljudes tekstides ka meetodi ja valimi käik (92%), mis moodustavad kohustuslikud käigud. ESA kohustuslike käikudega annotatsioon on näha näites 3, kus eesmärk (E) esitatakse enne meetodi ja valimi (M) kirjeldust. Vähem esineb tulemuste (70%), sissejuhatuse (42%) ja kokkuvõtte käiku (10%).

- (2) [S:] Kutseõpetajate professionaalsust mõjutavad oluliselt õpilaskonna muutused, millega on kaasnenud uued nõudmised tööle. Varasemates uurimustes on rõhutatud, et muutuste kogemisele avaldab mõju professionaalne mälu, mis sisaldab ametialaseid mälestusi ja sündmusi, kujundades nende kaudu professionaalseid teadmisi ja tööalaseid tavaid. [E:] Käsitledes professionaalset mälu kui ühte kutseõpetajate professionaalsuse karakteristikut, oleme seadnud uurimuse eesmärgiks selgitada kutseõpetajate kogetud muutusi õpilaskonnas, tuginedes professionaalse mälu kontseptsioonile. [M:] Artikkel põhineb kombineeritud uurimisviisil, kus andmeid koguti kvantitatiivse küsitluse ja kvalitatiivse poolstruktureeritud intervjuudega. [T:] Uurimistulemustest ilmneb, et lühema staažiga ja nooremad kutseõpetajad kogevad muutusi õpilaskonnas positiivsemalt kui pikema staažiga ja vanemad kutseõpetajad. Lisaks mõjutab muutuste kogemist töö kontekst. Õpilaskonna muutustele antud tähendused sõltuvad ühiskondlikest ja hariduspoliitilistest sündmustest, millega õpetajad on kokku puutunud, ning tööga seotud nostalgilistest mälestustest. (EHA3)
- (3) [E:] Artiklis esitatakse uus või täpsustatud etümoloogiline tõlgendus [M:] sõnadele *peru* 'kergesti lõhkuma hakkav', *vaibuma* 'haigeks, viletsaks jääma; surema jt', *velbas* 'kaval, kelm (inimene)', *videvik* 'õhtune poolpime aeg', *vistar* 'vinn, punn' ja *vänge* 'vastikult maitsev; terav, kange; ropp, rõve'. (ESA9)

Eeltoodust ilmneb, et vaatlusaluste annotatsioonide kõige sagedasemad käigud on eesmärgi ning meetodi ja valimi käik: EHA-s on meetodi ja valimi käik esimesel ning eesmärgi käik teisel kohal, ESA-s on nende järjekord esinemuse poolest vastupidine. Need käigud on osutunud kõige sagedamaks ka varasemates uurimustes ingliskeelsete annotatsioonide kohta (nt Doró 2013, Ahmed 2015). Sageduselt kolmas käik on nii EHA-s kui ka ESA-s tulemused. Tulemuste käigu olulisus eesmärgi ja meetodi käigu kõrval on tulnud esile ka ingliskeelsetes annotatsioonides (nt Piqué-Noguera 2012,

Chalak ja Norouzi 2013). Arvestades, et annotatsiooni lugejat huvitab tõenäoliselt artikli tuum, on loomulik, et enim esineb just eesmärgi, meetodi ja tulemuste käiku.

EHA ja ESA tekstides on ka erinevusi. EHA-s on peale eesmärgi ja meetodi veel kaks kohustuslikku käiku, sissejuhatus ja tulemused, mis viitab väljaannete põhilistele erinevustele. Sissejuhatus käiku esineb ESA-s (42%) poole vähem kui EHA-s (84%). Kuigi tulemuste käiku on ESA-s 70%, on see siiski tunduvalt vähem kui EHA 94%. Kokkuvõtet, mis on küll EHA-s valikuline käik, on ESA-s üle nelja korra vähem (23 mainingut vs. 5 mainingut).

Erinevuste põhjust võib otsida väljaannete ettekirjutustest. EHA kodulehel sedastatakse, et annotatsioonis peaks olema eesmärk, meetodid, tulemused ja järeldused (järeldused on viie käigu klassifikatsioonis sama mis kokkuvõtte käik), seega on loogiline, et autorid on nõuetest lähtudes enamasti taganud, et need osad oleksid annotatsioonis esindatud. Nii kuuluvad eesmärgi, meetodi ja valimi ning tulemuste käik kohustuslike käikude hulka, kokkuvõtte (järelduste) käiku aga leidub vaid 46% annotatsioonidest. Selline tulemus võib tuleneda sellest, et autorid ei pea vajalikuks järeldusi (kokkuvõtet) annotatsioonis esitada, aga ka sellest, et analüüsimisel on järeldusi kohati raske tulemustest eristada. Kuigi juhendis ei ole nõutud, et annotatsioonil peaks olema sissejuhatus, on see EHA-s siiski kohustusliku käiguna esindatud. Selle käigu rohkust võib põhjendada loomuliku kirjutamistavaga: enamasti alustatakse akadeemilisi tekste sissejuhatusega.

Kuna ESA kodulehel on annotatsiooni kohta esitatud vaid soovitatav pikkus, pidid autorid otsustama ise, millele oma lühikokkuvõttes pühenduda. Autorid on omaalgatuslikult ja tõenäoliselt ESA varasemate annotatsioonide eeskujul pidanud tähtsaks tõsta esile artikli eesmärki ning meetodit ja valimit, mis avalduvad kohustuslike käikudena. Väiksem osa autoritest on otsustanud kirjutada sissejuhatus ja tutvustada tulemusi ja lisada kokkuvõtte, mis tingib struktuuri suurema varieeruvuse.

EHA annotatsioonid meenutavad rohkem lühikokkuvõtet, ESA annotatsioonides aga edastatakse pigem üldinfo ning ei pöörata nii palju tähelepanu uuringu tulemustele. Nende teada saamiseks tuleks lugejal tutvuda artikli sisuga, sest ESA annotatsiooni

eesmärk on keskenduda üksnes olulisimale. Niisiis võib EHA annotatsioone pidada informatiivseks, ESA annotatsioone aga osutavaks või osutava ja informatiivse seguks (vt ka Rowley 1988, Busch-Lauer 2014). Siinse töö põhjal on esinemuse järgi kõige tähtsamad käigud eesmärgi, meetodi ja valimi ning tulemuste käik. Sisu järgi võiksid need olla piisavad, et varustada lugejat põhiinfoga (vt ka Doró 2013).

5.2. Käikude pikkus

EHA annotatsioonide aritmeetiline keskmine pikkus on ühelisteni ümardatuna 1003 tm ilma tühikuteta, ESA-l 727 tm. EHA kodulehe (*s. a.*) järgi peaks annotatsioon olema 1000 tähemärki koos tühikutega, ESA-s (*s. a.*) soovitatakse annotatsioon jätta 1000 sümboli piirdesse, arvestamata tühikuid. Keskmiste järgi on ESA artiklite autorid ettekirjutusi järginud, EHA-s leidub nõutust pikemaid tekste rohkem, arvestades et EHA piirangus on tähemärke loetud koos tühikutega. ESA-s seevastu on väga lühikesi annotatsioone, kus autor ei ole kasutanud võimalust esitada oma töö kohta rohkem infot (vt ka Piqué-Noguera 2012).

Tabelis 2 on esitatud käikude pikkuste (tähemärkides ilma tühikuteta, tm) aritmeetilised keskmised (\bar{x}), mis on ümardatud ühelisteni. Keskmise arvutamisel olen arvesse võtnud vaid annotatsioone, kus käsitletava käigu samm on olemas, et mitte korrata eelmise alapeatüki tulemust.

Tabel 2. Käikude pikkus tähemärkides ilma tühikuteta

Väljaanne	\bar{x}	Käikude pikkus				
		Sissejuhatus	Eesmärk	Meetod	Tulemused	Kokkuvõte
EHA	\bar{x}	281	173	179	371	160
ESA	\bar{x}	211	175	167	421	135

EHA-s on enim rõhutatud tulemuste osa, millele on keskmiselt kulutatud 371 tm. Teisel kohal on pikkuselt sissejuhatus, milles on keskmiselt 281 tm. Tähemärkide poolest on üsna sarnaselt kirjeldatud eesmärki ($\bar{x} \approx 173$ tm) ja meetodeid ($\bar{x} \approx 179$ tm), kõige lühemalt on tehtud kokkuvõte ($\bar{x} \approx 160$ tm). Kuigi meetodit ja valimit on EHA-s kirjeldatud ainsana igas annotatsioonis, näeb siiski, et selle kirjeldamiseks on vajatud üsna vähe tähemärke: umbes poole vähem kui tulemuste tarvis. Nimelt ei ole annotatsioonides ebatavaline, kui käik koosneb mõnest üksikust sõnast (Pho 2008: 235). EHA tekstides leidub näiteks kuuesõnaline meetodi ja valimi käik (vt näide 4, kus see käik algab märgistusega M), kusjuures sama annotatsiooni tulemuste käik on 554 tm ehk 74 sõna (näites 4 algab märgistusest T).

- (4) [E:] Artiklis käsitletakse [M:] TALIS 2013 uuringus osalenud loodusainete õpetajate [E:] uskumusi, õpetamispraktikat ja enesetõhususe hinnanguid ning võrreldakse tulemusi TALIS 2008 uuringu omadega. [T:] Analüüsist selgub, et võrreldes teiste ainete õpetajatega olid loodusainete õpetajate uskumused nii TALIS 2008 kui ka TALIS 2013 uuringus konstruktivistlikumad. Kui esimeses, TALIS 2008 uuringus ei erinenud eesti ja vene õppekeelega koolide loodusainete õpetajate uskumused ja enesetõhususe hinnangud statistiliselt olulisel määral, siis teises, TALIS 2013 uuringus olid eesti õppekeelega koolide õpetajate uskumused konstruktivistlikumad, kuid enesetõhususe hinnangud madalamad. Õpetamispraktika kohta selgus, et õpilaste motiveerimist ja aktiveerimist rakendavad loodusainete õpetajad samal määral kui teiste ainete õpetajad. (EHA31)

ESA annotatsioonides on tulemuste käik keskmiselt samuti suurima tähemärkide arvuga ($\bar{x} \approx 421$ tm). Sellele järgneb pikkuselt sissejuhatus ($\bar{x} \approx 211$ tm), seejärel eesmärk ($\bar{x} \approx 175$ tm) ja meetod ($\bar{x} \approx 167$ tm). Kokkuvõtte on ESA-s vaid viiel tekstil ning nagu näha tabelist 2, ei peatu sellel käigul kaua ka need autorid, kes on otsustanud kokkuvõtte kirjutada ($\bar{x} \approx 135$ tm). Ainus käik, mis sisaldub kõigis ESA annotatsioonides, on eesmärk, kuid eesmärgi esitamisel ei vajata pooltki nii palju tähemärke kui tulemuste kirjeldamisel.

Mõlema väljaande analüüsi põhjal võib öelda, et enim rõhku pannakse tulemuste kirjeldamisele, samas meetodi ja eesmärgi tarvis kulub vähem sõnu, kuigi esinemuse poolest on just seda käiku enim.

5.3. Käikude järjestus

Annotatsioonid võivad olemas olla küll kõik Hylandi pakutud viis käiku, ent need ei pruugi asetseada tema soovitatud järjestuses. Näiteks ei paikne meetodi käik alati kolmandal kohal (vt nt Ahmed 2015). Et kõik annotatsioonid ei alga sissejuhatusena, ei saa anda täpseid arvandmeid selle kohta, mis käik asub mitmendal kohal (eesmärk ei asetse enamasti teisel kohal, kui annotatsioonil puudub sissejuhatus), seega on selle peatüki tulemused pigem kirjeldavad.

Kuigi EHA kodulehel ei mainita, et annotatsioon peaks algama sissejuhatusena, asub 40 juhul 50-st sissejuhatus siiski esimesel kohal (vt ptk 5.1 näide 2, kus sissejuhatus algab märgistusest S). Eesmärk on sellisel juhul enamasti (35 korral) teisel kohal, üksikutele juhtudel esineb pärast sissejuhatusena ka meetodi käiku. Kui autor pole otsustanud sissejuhatusena kirjutada, alustatakse EHA-s annotatsiooni eranditult eesmärgi kirjeldusega. Kui annotatsioon algab eesmärgi käiguga, järgneb sellele enamasti meetod.

EHA annotatsioonides on eesmärgi ja meetodi käik peaaegu kõigis tekstides järjekorras eesmärk + meetod (45/50). See läheb kokku Hylandi annotatsioonide mudeliga, kus eesmärk eelneb meetodi kirjeldusele, kuid tegelikult on selline struktuur omane akadeemilistele tekstidele, sh teadusartiklitele, kus esmalt tutvustatakse töö eesmärki ja alles siis kirjeldatakse meetodit. Selgelt eristub ka meetodi ja tulemuste käigu tihe seos: 42 juhul järgnevad meetodi ja valimi kirjeldusele tulemused. Et kokkuvõtte on EHA annotatsioonidest vaid 23-l (vt ptk 5.1), ei saagi eeldada, et tekstid lõpeks enamasti sellega. Kui kokkuvõtte on olemas, asetseb see peaaegu alati viimasel kohal.

ESA annotatsioonid algavad üldiselt eesmärgi kirjeldusega (31/50) (vt ptk 5.1 näide 3, kus eesmärk algab märgistusest E), 15 korral sissejuhatusena. Samas esineb ESA-s ka üksikuid annotatsioone, mida alustatakse meetodi käiguga (vt näide 5, kus meetod algab märgistusega M). Näide 5 jätkub pärast meetodi käiku eesmärgi (E) käiguga, milles selgitatakse, mida taheti esimeses käigus kirjeldatud materjaliga teha. Kui tekstis on meetodi ja valimi käik esindatud (eesmärk on igas ESA tekstis, meetod 92%-s), asetseb

see enamasti peale eesmärgi. ESA annotatsioon lõpeb tavaliselt tulemuste käiguga, mõnikord kokkuvõttega. Kusjuures kokkuvõte asetseb eranditult viimasel kohal kõigis viies annotatsioonis, milles seda leidub.

- (5) **[M:]** Artiklis käsitletakse etimoloogiliselt ja sotsioonomastiliselt 431 Hargla kihelkonna veekogunime (k.a soonimed). Materjal on pärit ajaloolise Võrumaa kohanimede andmebaasist ja Eesti Keele Instituudi kohanimetekartoteegist. **[E:]** Esile on toodud 30 vetenimeses esinevat kohanimede liigisõna, käsitletakse nende piirkondlikku eripära ... (ESA11)

Paljudes annotatsioonides asetsevad käigud segamini teksti sees. N-ö poolitatud käike leidub mõlema väljaande annotatsioonides, kuid kui EHA-s poolitatakse tavaliselt meetodi ja valimi käiku, siis ESA-s esitatakse mitmes osas eelkõige eesmärgi käik. Tüüpiline on skeem eesmärk + meetod + eesmärk + meetod. Nii kuulub näite 6 esimene osa *artiklis kõrvutatakse eesmärgi (E) alla, sest selle saab teisendada lauseks artikli eesmärk on kõrvutada*. Vahepealne osa puudutab meetodi ja valimi käiku (M), lause lõpuosas kirjeldatakse jälle eesmärki (E: *et täpsustada = eesmärk on täpsustada*) ning seejärel tutvustatakse uues lauses analüüsimeetodit (M). See aga ei tähenda, et selles annotatsioonis on kaks eesmärgi ja kaks meetodi käiku, vaid et lause on sõnastatud nii, et osa lausest väljendab eesmärki, osa meetodit. Sama annotatsioon jätkub tulemuste (T) ja kokkuvõtte (K) käiguga.

- (6) **[E:]** Artiklis kõrvutatakse **[M:]** kahte 17. sajandi alguse eestikeelset perikoobiraamatut, Joachim Rossihniuse ja Heinrich Stahli versiooni, **[E:]** et täpsustada kahe tõlke omavahelisi suhteid ning seotust võimaliku varasema traditsiooniga. **[M:]** Versioonide kõrvutus esitatakse eraldi kvantitatiivse ja kvalitatiivse analüüsina. **[T:]** Tulemused näitavad, et kahe versiooni näol on tõenäoliselt tegu iseseisvate tõlgetega, mille suur omavaheline sarnasus on tingitud ajastuomasest tõlkemeetodist ja vaimuliku keele juurdunud traditsioonist. **[K:]** Ainult üksikute perikoopide korral võib oletada ühise kirjaliku lähteversiooni olemasolu. (ESA3)

Hylandi järgi on soovituslik käikude järjestus sissejuhatus + eesmärk + meetod + tulemused + kokkuvõte. Niisugune järjestus esineb siinse töö valimis vaid vähestes

annotatsioonides: üheksas EHA annotatsioonis ja mitte üheski ESA annotatsioonis. Seda võib põhjendada väljaannete ettekirjutustega: EHA-s palutakse autoritel esitada eesmärk, meetodid, tulemused ja järeldused, kuid pole kirjas, mis järjekorras need peavad olema – muude akadeemiliste tekstidega võrreldes aga on kirjutaja jaoks need loogiline esitada just sellises järjestuses. ESA kodulehel annotatsiooni osade kohta infot ei ole, mistõttu on kirjutaja otsustada, mil viisil ta annotatsiooni üles ehitab. EHA annotatsioonide struktuurianalüüsist selgub, et n-ö puhtast järjestusest (st ühtegi käiku ei poolitata) kasutatakse enim järjestust sissejuhatus + eesmärk + meetod ja valim + tulemused, mida kasutati 50 annotatsioonist 14-s. ESA-s enim esinenud järjestus on eesmärk + meetod ja valim + tulemused, mida leidub valimis kaheksal korral. EHA annotatsioonid on ühetaolisemad, tänu millele lugeja teab, kust tekstiosast mis infot otsida. Sellega aga võib kaasneda oht, et annotatsioonid ei pruugi täita huvi tekitamise funktsiooni, sest tekstid on väga sarnased.

5.4. Käikude iseloomustus

Siinses alapeatükis, mis on jaotatud omakorda viieks osaks, tutvustan kõiki käike ja nende võimalikke alajaotusi ehk samme üksikasjalikult. Esitan sammude liigituse, toon iga käigu kohta näiteid ja annan põgusa ülevaate sammude esinemusest.

Sammude määramisel lähtusin Soleimani jt (2019: 333) esitatud liigitusest, mille põhjal pakkusin pärast annotatsioonide analüüsimist välja oma liigituse (vt tabel 3).

Tabel 3. Soleimani jt (2019) käikude ja sammude võrdlus siinse tööga

Soleimani jt (2019) käigud	Soleimani jt (2019) sammud	Siinse töö sammud
1. Sissejuhatus – antakse kontekst, räägitakse taustast.	1. Teema tähtsuse selgitamine 2. Teemaüldistuste tegemine 3. Mõistete jms	1. Teema tähtsuse rõhutamine 2. Teemast ülevaate andmine 3. Mõistete

	defineerimine 4. Teadmiste puudujäägile osutamine	defineerimine 4. Teadmiste puudujäägile osutamine
2. Eesmärk – antakse ülevaade artikli eesmärgist, põhjendatakse, miks on tööd vaja kirjutada.	1. Eesmärgi kirjeldamine	–
3. Meetod – antakse teavet uuringu meetodite, andmete jms kohta.	1. Osalejate kirjeldamine 2. Vahendite või varustuse kirjeldamine 3. Protseduuride ja tingimuste kirjeldamine	1. Osalejate ja/või materjali ehk valimi kirjeldamine 2. Analüüsimeetodi kirjeldamine 3. Protseduuride kirjeldamine
4. Tulemused – kirjeldatakse, mida tööga saavutati.	1. Töö saavutuste kirjeldamine	–
5. Kokkuvõte – tehakse järeldusi ja püütakse näha töö laiemat mõju.	1. Järelduste tegemine 2. Uurimuse väärtuse kirjeldamine 3. Järgmisteks uurimistöödeks soovitude jagamine	1. Uurimuse väärtuse kirjeldamine 2. Selliste järelduste tegemine, mis tulenevad otseselt tulemustest 3. Järgmisteks uurimistöödeks soovitude jagamine

Tabelis 3 on esitatud Soleimani jt ning siinse töö liigituse võrdlus, millest tuleb välja neli põhierinevust. Esiteks olen sissejuhatuse käigus loobunud ebamääraselt sõnastatud teisest sammust ja seda täpsustanud: teises sammus antakse teemast ülevaade, sest

sellisel juhul hõlmab see samm selgemalt ka varasemaid käsitlusi, tausta jms. Teiseks on eesmärgi käigul Soleimani jt süsteemis eesmärgi samm, mis on samaväärne käigu kirjeldusega, seega otsustasin oma töös jätta eesmärgi käigu sammudeta käiguks. Samal põhjusel on sammudeta ka tulemuste ehk neljas käik. Kolmandaks, et eesti uurimustes on suur osa uuritavast materjalist kirjalik, on siinses töös meetodi esimene samm osalejate ja/või materjali kirjeldamine. Vahendite ja varustuse asemel kirjeldatakse eesti keeles enamasti analüüsimeetodit, seega on ka see vahetatud. Neljandaks, kokkuvõtte käigus on siinses töös sama palju samme, ent segaduse vältimiseks olen Soleimani jt sammu „järeluste tegemine“ sõnastanud teisiti: oma sammu saavad vaid järelused, mis on otseselt tuletatud töö tulemustest, kuid kui järelused on üldised, ei paigutanud ma neid ühegi konkreetse sammu alla, vaid määrasin üldiseks kokkuvõtte käiguks.

5.4.1. Sissejuhatuse käik

Sissejuhatuse käigus on neli sammu: teema tähtsuse rõhutamine, teemast ülevaate andmine, mõistete defineerimine ja teadmiste puudujäägile viitamine.

Sissejuhatuse käigu esimest sammu, kus rõhutatakse teema tähtsust, leidub ainult EHA-s. Enamasti on see samm lihtsasti tuvastatav, sest teema tähtsusele viidatakse otsesõnu, näiteks *seetõttu on oluline, on oluline uurida* (näide 7). Samas leidub selliseid sissejuhatusi, kus teema tähtsus on esitatud varjataval kujul. Näites 8 rõhutatakse alguses digitehnoloogia tähtsust ja järgmine lause mõjub vastandina: digipädevus on oluline, ent tegelikult ei ole seda oskust paljudel õpetajatel (kaasa aitab ka sõna *aga*).

- (7) Ettevõtlikkuse ja ettevõtluspädevuse toetamiseks on loodud mitmeid programme (Junior Achievementi õpilasfirmade programm, ettevõtlusteater, ettevõtlike koolide võrgustik, ettevõtlusõppe valikaine), mis on eri rõhuasetusega ning milles kasutatakse eri meetodeid. **Seetõttu on oluline** kirjeldada programmide tähendust ja erisusi ettevõtlikkuspädevuse arendamise kontekstis. (EHA7)
- (8) Digitehnoloogia on kujunenud hariduse osaks alates lasteaiast ning ka kutsestandardis on koolieelse lasteasutuse õpetaja läbiva pädevusena sätestatud digipädevus. Paljud lasteaiasõpetajad on **aga** õppinud ajal, mil digitehnoloogia polnud veel õppekavas. (EHA14)

Sagedasim sissejuhatuse käigu samm on nii EHA-s kui ka ESA-s teine, teemast ülevaate andmise samm, mis paikneb tihtipeale annotatsiooni alguses. Selle alla kuulub ka varasemate tööde käsitlemine, kusjuures teistele autoritele saab viidata nii otseselt kui ka kaudselt. Otseselt tähendab, et autorit mainitakse nimeliselt ja lisatakse allikaviide (näide 9). Kaudselt võib varasematele töödele viidata näiteks nii, nagu seda on tehtud näites 10: antakse märku, et midagi on varem tehtud, kuid ei mainita nimesid. Varasematele töödele viidatakse täismineviku vormiga *on esitatud*: öeldakse, et selle teemaga on varem tegeldud, ning näite viimase lausega (sissejuhatuse käigu samm 4) osutatakse, et sellega ei olda rahul. Ülevaate sammu alla kuuluvad ka laused/lauseosad, mis sisaldavad üldist infot artikli teema kohta, samas võib neis kohati olla viidatud ka varasemate tööde käigus jõutud tulemusteni. Näites 11 antakse artikli teema kohta üldist infot, kasutades selleks rohkelt viiteid, mis võivad vahel raskendada lugemist ja tõmmata liigselt tähelepanu.

- (9) **Hargreaves (2006)** eristab õpetajate professionalismist ajajärke ... (EHA18)
- (10) Sõnale *krunn* **on esitatud eestirootsi laenuetümolooia, mille järgi on laenamisel toimunud ebareeglipärane häälikumuutus**. Ka lähtekeele ja sihtkeele tähenduse vastavus tekitab kahtlusi. (ESA41)
- (11) Euroopa põgenikekriis nõuab Eesti koolisüsteemilt valmisolekut sisserändajatest õpilaste vastuvõtmiseks. Elanikkonna hoiakud mõnest muust religioosest või kultuurilisest grupist pärinevate sisserändajate suhtes pole alati pooldavad (**Beilmann, 2016; Laineste, Raus, Timmi, Vetik, & Vihalemm, 2011**), ent sisserändajate peredest pärit õpilaste kohanemist kooliga mõjutab ka kaasõpilaste suhtumine. Koolikaaslaste suhtumise ja hoiakute kujundamisel on mitmes valdkonnas edukalt rakendatud mängu, ent pole teada, kuivõrd mõjutavad nende käigus omandatud kogemused õpilase hoiakuid väljaspool mängu (**Chin, Dukes, & Gamson, 2009; Wouters, van Nimwegen, van Oostendorp, & van der Spek, 2013**). (EHA37)

Sissejuhatuse kolmandat sammu, kus defineeritakse mõisteid, leidub mõlemas väljaandes harva. Mõisteid defineeritakse mõnikord klassikalisel moel: lause algab defineeritava üksusega, millele järgneb selle sisu kirjeldus (näide 12). Selle sammu alla

kuuluvad ka muul moel esitatud definitsioonid, vt näide 13, kus esitatakse tekstimõistmise jaotus.

- (12) **Üldküsimuse põhiline funktsioon on** oma arusaamale kinnituse küsimise soov (oletus- ja kahtlusküsimus), mida täidab üle poole küsimustest. (ESA36)
- (13) **Tekstimõistmise saab jaotada** sõnasõnaliseks, järeldavaks ja hindavaks tasandiks, mis on üksteisega hierarhiliselt seotud. (EHA15)

Sissejuhatuse neljandat sammu kasutatakse samuti üsna vähe. Selles sammus viidatakse seniste teadmiste puudujäägile. Näiteks tähendatakse, et teavet on vähe, rõhutades seda sõnaga *aga* (näide 14).

- (14) Eesti lasteaiaõpetajatel on kohustus hinnata igal õppeaastal laste individuaalset arengut ning anda lapsevanematele selle kohta tagasisidet. 3–4aastaste laste üldoskuste tasemele hinnangut andes saavad õpetajad lähtuda koolieelse lasteasutuse õppekavast, milles nad on riiklikele juhendmaterjalidele toetudes ära kirjeldanud laste eakohase arengutaseme. **Tõenduspõhist teavet 3–4aastaste eesti laste üldoskuste taseme kohta on aga vähe.** (EHA16)

Sissejuhatuse käigus pööratakse niisiis mõlemas väljaandes enim tähelepanu teemast ülevaate andmisele, sh viidatakse varasematele uurimustele. Teema tähtsust selgitatakse vaid EHA-s, mis näitab, et sotsiaalteadlased soovivad otsesõnu rõhutada, et nende uurimus on tähtis. Sissejuhatuse kolmandat ja neljandat sammu, kus defineeritakse mõisteid ja viidatakse teadmiste puudujäägile, leidub uuritud annotatsioonides vähe.

5.4.2. Eesmärgi käik

Eesmärgi käigul ei ole siinse töö jaotuse järgi samme, seega kuulub selle käigu alla kogu tekst, kus antakse ülevaate artikli eesmärgist. Eesmärgile osutatakse enamasti selgelt, kasutades sõnapaari *eesmärk on*. Sõna *eesmärk* leidub umbes 80% EHA tekstides (näited 15, 16), kuid vaid ligikaudu 20%-s ESA tekstides. ESA-s avaldub eesmärgi käik nendes tekstiosades, kus tegevust kirjeldatakse umbisikuliselt (näide 17) või isikustatult (näide 18).

- (15) Uurimuse **eesmärk** on välja selgitada ... (EHA2)
- (16) ..., oleme seadnud uurimuse **eesmärgiks** selgitada ... (EHA3)
- (17) Et selgitada ilmnenu erinevusi, **analüüsitakse** artiklis ... (ESA8)
- (18) Artikkel **käsitleb** ... (ESA15)

Töö valimis leidub ka erandeid. Näiteks on eesmärki võimalik sõnastada lühidalt nii, et viidatakse sissejuhatusesse, kus eesmärgist oli pikemalt juttu. Nii on näha näites 19, et sissejuhatuses (S) viidatakse seniste teadmiste puudujäägile ning eesmärk (E) ongi selle puudujäägi likvideerimine. Selleks korraldatakse uuring, mis kuulub meetodi käigu (M) alla. Et mitte juba kirjutatut korrata, viidatakse eesmärgile vaid sõnaga *selle*.

- (19) **[S:]** Nutiseadmeid kasutatakse sageli igapäevaelus, kuid ei ole teada, mil viisil ja kui laialdaselt rakendatakse neid õppimise eesmärgil. **[E:] Selle väljaselgitamiseks [M:]** korraldati ülevaateuuring, ... (EHA26)

Eesmärgi esitamisel tuleks silmas pidada, et lugeja võiks selle üles leida võimalikult kiirelt ja lihtsalt. Selle saavutamiseks on hea kasutada sõna *eesmärk*, sest see eraldab eesmärgi käigu muust tekstist nähtavalt ja arusaadavalt. ESA tekstidest leiab soovi korral eesmärgi üles, ent arvestades annotatsiooni eesmärki olla artikli reklaam, millega tutvutakse võib-olla väga põgusalt, et leida midagi konkreetset, on lugeja elu lihtsustamiseks soovituslik olla konkreetne.

5.4.3. Meetodi ja valimi käik

Meetodi ja valimi käigul on kolm sammu: osalejate ja materjali ehk valimi, analüüsimeetodi ning protseduuri kirjeldamine. Nii EHA kui ka ESA ajakirjas on enim esindatud esimene ehk valimi kirjeldamise samm. EHA-s hõlmab see enamasti nende inimeste kirjeldust, kes osalesid katses, intervjuus vms (näide 20). ESA-s kuulub valimi alla enamasti kirjalik tekst, nt lugemisülesanded, sõnad, veekogunimed (näide 21). See erinevus tuleneb selgelt väljaannete suundumusest: EHA-s uuritakse pigem inimesi, ESA-s kirjalikku, lindistatud vm materjali.

- (20) ... kirjeldame, kuidas **15 üldhariduskooli 45 õpetajat** konstrueerivad ... (EHA2)
- (21) Artiklis käsitletakse etümoloogiliselt ja sotsioonomastiliselt **431 Hargla kihelkonna veekogunime (k.a soonimed)**. (ESA11)

EHA-s on palju rohkem teist, analüüsimeetodi sammu. Analüüsimeetodi sammus mainitakse näiteks, kas uurimus oli kvalitatiivne või kvantitatiivne (näide 22), või tutvustatakse mudelit/distsipliini, millele tugineti (näide 23). EHA-s tutvustatud meetodid on valdkonnast tulenevalt konkreetsemad kui ESA-s, kus meetodiks võib lugeda näiteks sõnade rühmitamise (näide 24).

- (22) Selleks kombineeriti **kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimisviisi**. (EHA41)
- (23) ... tuginedes **Hoyle'i professionaalsuse mudelile**. (EHA18)
- (24) Päris- ja üldnimed **rühmitatakse semantiliselt** ... (ESA42)

EHA-s on ESA-ga võrreldes rohkem ka kolmandat, protseduuri sammu, mis hõlmab andmekogumisviise, mõõtevahendeid jms. Protseduuri sammu alla kuulub EHA-s küsitluste, ankeetide, intervjuude (näide 25) jms mainimine. ESA-s seda sammu üldiselt ei ole, kuid kui on, kirjeldatakse seal uurimuses tehtud katset (näide 26). Selline tulemus võib viidata jälle valdkondade erinevusele: et ühes tegeldakse rohkem inimestega, kelle uurimiseks on tarvis teha küsitlusi jms, on loomulik, et seda tutvustatakse ka annotatsioonis. ESA artiklite hulgas ei ole palju selliseid, kus uuritakse otseselt inimesi, ning tekstide/sõnade analüüsimise puhul ei kirjeldata analüüsimise protseduuri, mis oleks olemasolu korral sobinud ka protseduuri sammu alla.

- (25) ..., kelle arusaamu ja hinnanguid uuritakse **struktureeritud intervjuudega**. (EHA38)
- (26) Selleks koguti andmeid **etnodialektoloogilise kujutluskaardi katsega**, milles õpilastel paluti kaardile märkida kõik neile tuntud murdealad. (ESA34)

Meetodi ja valimi käigu erinevused EHA ja ESA vahel tulenevad peamiselt valdkondade erinevusest: ühes uuritakse inimesi konkreetsemate meetodite ja protseduuridega, teises pühendatakse kirjalikele vm materjalidele, mille puhul pole meetodi nimetamine esmatähtis.

5.4.4. Tulemuste käik

Tulemuste käik on siinse töö jaotuse järgi käik, millel ei ole samme. EHA-s kasutatakse tulemuste kirjeldamiseks peaaegu alati otsest viidet, näiteks *tulemused* (näide 27), *ilmnema* (näide 28), *selguma* (näide 27). ESA-s on tulemused esitatud varjataval kujul: leidub küll EHA-ga sarnaseid tulemustele viitavaid märksõnu, aga seda vaid alla poole juhtudest. Näites 29, mis algab eesmärgiga ja jätkub tulemuste käiguga (poolpaksus kirjas), ei osutata tulemustele otsesõnu, ent kuna eesmärk on pakkuda etümologiseeringuid ja neist kirjutatakse järgmises lauses, on tõenäoline, et just see tekstiosa esindab tulemusi.

- (27) **Uurimistulemustest selgub**, et mänguuskusi kui senist alushariduse prioriteeti peetakse olulisimaks, ent ... (EHA17)
- (28) Selleks analüüsiti 380-lt eri valdkonna ja õppetase üliõpilaselt küsimustikuga kogutud andmeid, **millest ilmneb**, et üle poole vastajatest ei pea ... (EHA5)
- (29) Artiklis esitatakse kohanime Põlva alternatiivsed etümologiseeringud. **Esiteks peetakse võimalikuks, et kohanimi Põlva on tulenenud põhja- ja idapoolsete läänemeresoomlaste** ... (ESA6)

Annotatsioonis leidub ka huviäratajaid (ingl *teaser*). Mõnes tekstis tutvustatakse põgusalt, mida uut leiti, kuid sisu ei avata – seda leidub vähesel hulgal nii EHA kui ka ESA annotatsioonides. Huviäratajad võivad olla osutavate annotatsioonide tunnusjoon, sest seal ei arutleta tulemuste üle (vt ka Rowley 1988 või Cross, Oppenheim 2006). Näites 30 kirjeldatakse esmalt meetodit (M) ja seejärel selle meetodi kaudu leitud tulemusi (T), kusjuures tulemustes esitatakse vastamata uurimisküsimused. Tulemuste teada saamiseks peab lugeja artikli avama. See omadus läheb kokku annotatsiooni retoorilise eesmärgiga teha artiklile reklaami (vt ptk 2).

- (30) **[M:]** Kogutud andmete temaatilisest kontentanalüüsist ja mõnel juhul ka statistilisest analüüsist **[T:]** ilmneb, milliseid ajaloo teemasid tajuvad Eesti vastajad tundlikuna, mis strateegiaid nad kasutavad nende käsitlemisel, mis eesmärgi endale seavad ning millist tuge vajavad. (EHA19)

Analüüsist järeldub, et kõik autorid ei soovigi annotatsioonis tulemusi paljastada, vaid kasutavad selle tekstiliigi olemust enda kasuks ära – pakkudes lugejale vaid põgusat teavet töö tulemuste kohta, on suurem tõenäosus, et tekstist huvitunu avab artikli. Samas informatiivsuse tagamiseks oleks hea, kui tulemuste käik sisaldaks kindlaid märksõnu, mis aitaks lugejal hoomata, mida uut on leitud teda huvitavas töös ning millele viidatakse annotatsioonis kui taustainfole.

5.4.5. Kokkuvõtte käik

Kokkuvõtte käigus on siinse töö jaotuse järgi kolm sammu. Esimeses rõhutatakse uurimuse väärtust, teises tehakse järeldusi, mis tulenevad otseselt tulemustest, ja kolmandas antakse soovitusi järgmisteks uurimistöödeks.

Esimest, uurimuse väärtuse sammu on EHA-s tunduvalt palju rohkem kui ESA-s. Selle sammuga märgivad autorid, mida saab töö tulemustega edaspidi teha. Muu hulgas on viidatud tulemuste kasulikkusele inimeste toetamisel (näide 31), samuti on pakutud, et tänu artiklile saab soodustada diskussiooni (näide 32) või teha muudatusi õppekavade sõnastuses (näide 33). Selle sammuga osutatakse uurimuse rakenduslikule suunitlusele.

- (31) **Tulemused osutavad võimalustele**, kuidas saaks ettevõtlusprogrammide õpetajaid ja õppijaid senisest veelgi paremini toetada, näiteks ... (EHA7)
- (32) **Artikkel soodustab diskussiooni** ettevõtluspädevuse ja selle arendamise võimaluste üle, pakkudes ... (EHA9)
- (33) Uuringu tulemusena täpsustus teave 3–4aastaste laste üldoskuste taseme kohta ning **sellele tuginedes saab** eakohase arengutaseme kirjeldusi koolieelsete lasteasutuste õppekavades sõnastada konkreetsemalt. (EHA16)

Teist sammu, kus tehakse järeldusi, mis tulenevad otseselt tulemustest, on mõlemas väljaandes üsna vähe. Selle sammu alla kuuluvad need järeldused, mis on väga tihedalt tulemustega seotud, näiteks üldistatud tulemused (näide 34, kus kokkuvõtte käik algab tähisega K, tulemuste osa on märgitud tähega T). Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et ka tulemuste käik võib alata sõnadega *uurimistulemused näitavad*, seega on oluline süveneda lause sisusse.

- (34) **[T:]** Lastele suunatud direktiivide arv varieerus pooleteisetunnistes vestlustes 46 direktiivist 130 direktiivini. Analüüsist ilmneb, et vanema hariduse ja direktiivide kasutuse vahel on otsene seos. Kõrgharidusega vanemate kõnes on keskmiselt kaks korda vähem direktiivseid lausungeid kui keskharidusega emadel. Seejuures iseloomustab kõrgharidusega vanemate kõnet kaudsete käskude kasutus, kuid direktiivide hulga ja tüüpide ning lapse sõnavara mitmekesisuse vahel ei ilmnenud otsest seost. **[K:] Uurimistulemused näitavad** direktiivsuse pärssivat mõju individuaalsel tasandil – mida enam direktiive esineb vanema kõnes, seda väiksem on lapse sõnavara. (ESA2)

Kolmandas kokkuvõtte käigu sammus antakse soovitusi järgmisteks töödeks. Näite selle sammu kohta leiab vaid ühest EHA annotatsioonist, kus on sellele osutatud sõnadega *edasistes uurimustes* (näide 35). Selle sammu vähene esinemus viitab asjaolule, et eestikeelsetes annotatsioonides ei ole soovitude jagamine tavaks.

- (35) **Edasistes uurimustes** võiks keskenduda võimalustele, kuidas arendada nii arenguuskumuste kui ka säilenõtkusega seotud teadmisi ja oskusi. (EHA4)

Seega on kokkuvõtte käigus kõige sagedasem uurimuse väärtuse samm, seevastu järeldusi ja soovitusi esitatakse harva. Tõenäoliselt ei peeta neid samme ühe artikli tutvustamise aspektist vajalikuks, sest artikli tuuma moodustavad muud käigud.

6. Keelekasutuse analüüs

Siinses peatükis analüüsin, mis ajavorme annotatsioonides kasutatakse ja kuidas viitab autor iseendale. Ühtlasi esitan soovitusi keelekasutuse parandamiseks.

6.1. Ajavormid

EHA tekstide autorid eelistavad enamasti olevikku, kuid olenevalt käigust mõnel juhul ka muid ajavorme. Olevik domineerib nii sissejuhatuse (näide 36), eesmärgi (näide 37), tulemuste (näide 38) kui ka kokkuvõtte käigus (näide 39). Seejuures ei esine kokkuvõtte käigus peale oleviku ühtegi muud ajavormi. Ka eesmärgi käigus on olevik selges ülekaalus, mis tuleneb sellest, et eesmärk on enamasti esitatud kujul (*töö/artikli*) *eesmärk on*.

- (36) Koostöine õpikultuur **võimestab** õpetajaid, **suurendab** eneseusaldust, **annab** julgust situatsioone juhtida ja **suurendab** agentsust. (EHA2)
- (37) Töö eesmärk **on** kirjeldada ja võrrelda eakohase ja hilistunud kõnearengu grammatilisi profile ning ... (EHA32)
- (38) Uurimistulemustest **selgub**, et ... (EHA32)
- (39) Tulemused **võimaldavad** laste kõne arengut hindavatel ... (EHA32)

Muudest ajavormidest kasutatakse sissejuhatuses täisminevikku, mida näeb enamasti teemast ülevaate andmise sammus (näide 40). Eesmärgi käigus leidub üksikuid näiteid lihtmineviku kasutamise kohta (näide 41). Mõnevõrra rohkem on lihtminevikku kasutatud tulemuste käigus (näide 42). Kui üldjuhul on tulemuste käigu raames kasutatud üht ajavormi, leidub ka selliseid, kus olevikult on mindud üle lihtminevikule (näide 43).

- (40) Lapsekesksele kasvatusel üleminek **on** alushariduse valdkonnas **olnud** üks olulisimaid eesmärke alates Eesti taasiseseisvumisest. Selle eesmärgi täitmisel **on** õpetajatele abiks **olnud** ... (EHA13)

- (41) Eesmärk **oli** kirjeldada kohandatava KiVa ... (EHA36)
- (42) Uurimistulemustest **selgus**, et ... (EHA36)
- (43) Tulemused **näitavad**, et enamik Eesti õpetajatest on õpilaste internetikasutust sotsiaalselt vahendanud: üksnes 13% lastest ei suutnud meenutada, et nad oleks õpetajatelt kunagi juhiseid või informatsiooni saanud. Peamised erinevused Eesti õpetajate tegevuses **ilmnesid** keele ja asula suuruse puhul. (EHA48)

Teiste EHA käikudega võrreldes on erandlik meetodi ja valimi käik. Kuigi ka seal kasutatakse olevikku (näide 44), leidub veidi rohkem siiski lihtminevikku. Seda saab põhjendada meetodi käigu olemusega: kui annotatsioonis kirjeldatakse katseid, mille põhjal kirjutatakse tulemused, tundub autoritele ilmselt loomulikum kasutada lihtminevikku (näide 45), sest katsed on korraldatud juba varem. Mõnikord tuleneb mineviku kasutamise vajadus ka sellest, et uuringu materjali on kogutud mitme aasta jooksul (näide 46). EHA eripära on see, et kasutatud meetodit, uurimisviisi vms kirjeldatakse tihtipeale olevikus, millele järgneb katse kirjeldus lihtminevikus (näide 47).

- (44) Meetodiks **on** pöörd- ja käändsõnavormide kasutuse ning lauseloome suunatud esilekutsumine ja järelekordamine. Uurimuse valimi **moodustavad** ... (EHA32)
- (45) Ankeedis **hindas** 729 Eesti lasteaiaõpetajat koolieelse lasteasutuse riiklikus õppekavas (2008) esitatud üldoskuste olulisust ... (EHA17)
- (46) Aastatel 2014–2016 Tartu Ülikoolis tehtud rakendusuuringu käigus **kogusime** andmeid 3–4aastaste eesti laste teadmiste ja oskuste kohta. Andmekogumiseks **kasutasime** ... (EHA16)
- (47) Artikkel **põhineb** kombineeritud uurimisviisil, kus andmeid **koguti** kvantitatiivse küsitluse ja kvalitatiivse poolstruktureeritud intervjuudega. (EHA3)

ESA annotatsioonide autorid on eranditult kõigis käikudes eelistanud olevikku. Eesmärgi sõnastamiseks ei kasutata enamasti sõnu *eesmärk on*, kuid olenemata sellest on valdav ajavorm ikkagi olevik, sest eesmärk esitatakse umbisikulises oleviku vormis (näide 48). Enim leidub olevikku ka meetodi ja valimi (näide 49) ning tulemuste käigus

(näide 50). ESA annotatsioonide kokkuvõtte käigus kasutatakse eranditult olevikku (näide 51).

- (48) Artiklis **esitatakse** kohanime Põlva alternatiivsed etümologiseeringud. (ESA6)
- (49) Artiklis **käsitletakse** etümoloogiliselt ja sotsioonomastiliselt 431 Hargla kihelkonna veekogunime (k.a soonimed). (ESA11)
- (50) Tulemused **näitavad**, et kahe versiooni näol on tõenäoliselt tegu ... (ESA3)
- (51) Uurimistulemused **näitavad** ... (ESA2)

Ajavormidest leidub ESA-s veel lihtminevikku, mida kasutatakse üksikutel kordadel näiteks materjali kirjeldamiseks meetodi käigus (näide 52, kus meetodi käigule (M) eelneb eesmärgi käik (E)). Täisminevikuga viidatakse sissejuhatuse käigus näiteks seniste teadmiste puudujäägile (näide 53). Eesmärgi käigus on täisminevikku kasutatud vaid ühe korra umbisikulises lauses (näide 54). Meetodi käigus on peale oleviku ja lihtmineviku märgata täisminevikku, millega kirjeldatakse annotatsioonis valimit (näide 55).

- (52) [E:] Artikkel käsitleb [M:] peamiselt eesti murdesõnu, mida XX sajandil **kasutati** ema ja isa sünonüümidenä ... (ESA26)
- (53) Koolieelikute sõnavara ja seda, kuidas lapse kasvukeskkond sõnavara mõjutab, **on** eesti keeleteaduses üsna vähe **uuritud**. (ESA12)
- (54) **Esile on toodud** 30 vetenimeses esinevat kohanimede liigisõna ... (ESA11)
- (55) Kokku **on analüüsitud** kuut peret ... (ESA2)

Tulemuste käik on ESA annotatsioonides ajavormide poolest rikkaim: kõige rohkem esineb küll olevikku (näite 56 *Analüüsist selgub*), kuid märkimisväärselt palju leidub ka lihtminevikku ja täisminevikku. Näites 56 on näha, kuidas tulemuste käik algab olevikus, aga kohe minnakse üle lihtminevikule. Esimese lause kõrvallauses viidatakse konkreetsetele tulemustele minevikus (*allikates liigitati*) ja ülejäänud sama annotatsiooni konkreetseid tulemusi kirjeldatakse samuti minevikus. Täismineviku

kasutus tuleneb materjali olemusest ja eesmärgi püstitusest. Nii mõnegi ESA artikli eesmärk on anda millestki ülevaade – sellisel juhul võib tulemuste osa sisaldada osalt ajalookirjeldust (vt näide 57, kus sedastatakse, et nimesid *on mainitud* hindamisraamatus). See omadus on ESA annotatsioonides ainulaadne ehk EHA annotatsioonides seda ei leidu.

- (56) Analüüsist **selgub**, et vanemates kirjalikes allikates **liigitati** eesti murdeid toonaste haldusüksuste põhjal. Põhilised mainitud murdeüksused **olid** maakonnad, ent mitmed autorid **tõdesid**, et igal kihelkonnal võib olla omalaadne murre. Väga olulised üksused nendes liigendustes **olid** ka suured keskused, nagu Tartu, Tallinn, Pärnu, Viljandi ja Narva, mille (linna-) keeli **eristati** maakondade keeltest. Eesti- ja Liivimaa ajalootekstides **liigitati** eesti keelt sageli soome keele murdeks, liivi keelt jällegi eesti keele murdeks. (ESA10)
- (57) Kose kihelkonna suuremate asulate nimedest (küla- ja mõisanimedest) tervelt neljandikku **on mainitud** Taani hindamisraamatus. ... Ka põlistalude nimed **on** enamasti **lähtunud** isikunimedest. (ESA49)

Üldiselt on EHA-s ja ESA-s ajakasutus sarnane, sest pea kõigis käikudes eelistatakse olevikku. Kummaski ajakirjas ei kasutata kordagi enneminevikku. Peamine erinevus tuleb meetodi ja tulemuste käigust. EHA-s kirjeldatakse sageli katseid (uurimisprotsess), mille korral kasutatakse lihtminevikku, kuid ESA-s on fookus valimil, mille kohta antakse infot oleviku ajavormidega. Lihtmineviku võib tingida ka see, kui autor on kirjutanud annotatsiooni pärast artiklit ehk retrospektiivselt (vt rohkem ptk 2 ja Busch-Lauer 2014). Mõlemas väljaandes kasutatakse täisminevikku kõige rohkem sissejuhatuse käigus (EHA-s peamiselt sissejuhatuses, ESA-s veel tulemuste käigus), sest just seal viidatakse varasematele töödele. Tulemuste käik on ESA tekstides EHA-ga võrreldes ajavormide mõttes tunduvalt kirjum. ESA-s on rohkem selliseid tekste, kus ühe annotatsiooni piires kasutatakse tulemuste käigus eri ajavorme segamini. EHA-s on rohkem annotatsioone, mille tulemuste käigus kasutatakse läbivalt sama ajavormi.

Kui annotatsiooni tulemuste käigus viidatakse eelmistele töödele, siis on lihtmineviku kasutus loomulik, vt näide 58, ent samas näites on näha, kuidas osa ajakasutusest on juhuslik: *Analüüsist selgub vs. Õpetamispraktika kohta selgus* võiks olla ühtlustatud. Ka

näites 59 on ajavormide vaheldumist: tulemuste käik algab olevikuga *tulemused näitavad*, ent järgmises lauses on minevik *ilmnesid erinevused*.

- (58) Analüüsist **selgub**, et võrreldes teiste ainete õpetajatega olid loodusainete õpetajate uskumused nii TALIS 2008 kui ka TALIS 2013 uuringus konstruktivistlikumad. Kui esimeses, TALIS 2008 uuringus ei erinenud eesti ja vene õppekeelega koolide loodusainete õpetajate uskumused ja enesetõhususe hinnangud statistiliselt olulisel määral, siis teises, TALIS 2013 uuringus olid eesti õppekeelega koolide õpetajate uskumused konstruktivistlikumad, kuid enesetõhususe hinnangud madalamad. Õpetamispraktika kohta **selgus**, et õpilaste motiveerimist ja aktiveerimist rakendavad loodusainete õpetajad samal määral kui teiste ainete õpetajad. (EHA31)
- (59) Tulemused **näitavad**, et enamik Eesti õpetajatest on õpilaste internetikasutust sotsiaalselt vahendanud: üksnes 13% lastest ei suutnud meenutada, et nad oleks õpetajatelt kunagi juhiseid või informatsiooni saanud. Peamised erinevused Eesti õpetajate tegevuses **ilmnesid** keele ja asula suuruse puhul. Uuring lubab väita, et eesti keelt rääkivate ja väikestest asulatest pärit laste õpetajad vahendavad laste internetitegevusi aktiivsemalt ja mitmekülgsemalt ning pakuvad internetiohtude korral rohkem nõuandeid. See, kuidas on õpetajate tegevus ja laste kokkupuude internetiohtudega omavahel seotud, **erineb** vanuse- ja keelerühmiti. Internetis kahju kogemine **ei ole** seotud õpetajatepoolse sotsiaalse vahendamisega. (EHA48)

Näidetes 58 ja 59 algab esimene pealause olevikus (*analüüsist selgub ja tulemused näitavad*), aga näide 59 jätkub kõrvallauses olevikuga (*enamik Eesti õpetajatest on*), kuid näites 58 minnakse üle lihtminevikule (*võrreldes teiste ainete õpetajatega olid*). Minevik niisuguses kontekstis seostub tulemuste ajutisusega, kuigi tegelikult võivad tulemused olla püsivad.

6.2. Autorile osutamine

Iseendale osutamiseks on mitu võimalust. Muu hulgas saab endale viidata umbisikulist tegumoodi, *mina-* või *meie-*vormi, kolmandat isikut või hoopis metafoorset isikut kasutades (Reinsalu 2017: 832). Siinses töös osutan üksnes põhisuundumustele: annan ülevaate sellest, kas kasutatakse pigem umbisikulist või *mina-/meie-*vormi või

välditakse mõlemat ja otsitakse neile asendusi. Vaadeldavate väljaannete ühisosa on suur, seega käsitlen neid koos.

Nii EHA kui ka ESA annotatsioonide autorid on eelistanud endale viidata umbisikulise tegumoe kaudu (näited 60 ja 61). EHA-s on umbisikulist tegumoodi kasutatud umbes 80% tekstides, ESA-s 60%-s, mis tähendab, et üle poole annotatsioonides on umbisikulisus esindatud.

(60) Selleks **analüüsiti** 380-lt eri valdkonna ja õppetaseme üliõpilaselt ... (EHA5)

(61) Artiklis **esitatakse** uus või täpsustatud etümoloogiline tõlgendus ... (ESA9)

Mina-vormi ei leidu kummaski uuritavas väljaandes. Uuspõllu (2011: 16) järgi sobib *mina*-vorm küll kohtadesse, kus autor esitab oma arvamusi või kirjeldab meetodit, ent sügavalt juurdunud tava kasutada teadustekstides umbisikulist tegumoodi on mõjutanud nähtavasti kõiki siinse töö annotatsioonide autoreid. *Meie*-vormi on mõlemas ajakirjas vaid üksikutes annotatsioonides. Ühel juhul kasutati *meie*-vormi koos sõnaga *eesmärk* (näide 62), kuigi tavalisim on fraas *töö eesmärk*. Muudel juhtudel viidatakse *meie*-vormiga tegevustele, vt näide 63. Seejuures kombineeritakse mõnes annotatsioonis *meie*-vormi umbisikulise tegumoega (näide 64). Kõikides annotatsioonides, kus kasutatakse *meie*-vormi, on mitu autorit.

(62) Et mõista, kuidas õpetajate õppimist muutuste taustal toetada, **on meie eesmärk kirjeldada**, kuidas ... (EHA12)

(63) Artiklis **kirjeldame**, kuidas ... (ESA46)

(64) Rahvakeele andmed **oleme kogunud** regilaulude korpusest, Tartu Ülikooli eesti murrete korpusest ja Eesti Keele Instituudi käsikirjalisest murdekogust (EKI MK). Kirjakeele materjal **on kogutud** eesti kirjakeele korpustest, põhiliseks materjaliallikaks ... (ESA46)

Vaatlusalustes annotatsioonides leidub rohkelt metafoorset isikut. Selle endale osutamise mooduse osakaalu on suurendanud eesmärgile osutamise viis *töö/artikli vms*

eesmärk on (näide 65), kus viidatakse, justkui oleks eesmärk töö, mitte selle autoritel. Niisugune eesmärgi esitamise viis on väga tavaline ja levinud, seega on loomulik, et seda esineb mõlemas väljaandes. ESA annotatsioonides avaldub metafoorsus (isikustamine) ka verbivormide kaudu: töö autori tegevused on omistatud näiteks tööle (näited 66 ja 67). Näites 68 on aktiivse tegija positsioonil võrdlus ja seoste otsimine, mis juhinduvad millestki või peavad midagi silmas.

- (65) **Artikli eesmärk on** välja selgitada, kuidas ... (EHA22)
- (66) **Artikkel käsitleb** õigeusu kirikukalendri esnimede mugandamist ... (ESA40)
- (67) **Artikkel võrdleb** keelendi *kokkuvõttes* ... (ESA31)
- (68) Eri sõnaliikide kohaste funktsioonide võrdlus ja nendevaheliste seoste otsimine **juhindub** keelendi mõistelisest tähendusest ehk kokkuvõtmissündmuse komponentidest ning **peab silmas** nimi- ja tegusõna juurest kaas- ja määrsõna juurde viivaid tähenduse taandumise võimalikke teid. (ESA31)

Need tulemused olid oodatavad, sest viitavad ka varasemates töödes jõutud tulemustele, et autorid eelistavad annotatsioonis jätta end tagaplaanile ning kasutada peale *mina-* ja *meie-*vormi muid vorme (vt nt Ahmed 2015, Busch-Lauer 2014). See võib tuleneda juurdunud tavast kasutada teadustekstides umbisikulisi vorme, et vältida subjektiivsust, samuti võib sellist tendentsi mõjutada annotatsiooni kui lühikokkuvõtte olemus – püütakse pühendada tekstile.

Ühtluse mõttes võiks annotatsiooni kui lühikese tekstiliigi sees autor endale osutada kogu aeg samas vormis. Näites 64 on autor ilmselt soovinud vältida sõna- ja vormikordust, ent *on kogutud* asemel on võimalik kasutada sõnapaari *on pärit*. Samuti tasub vältida liigset isikustamist, sest see võib teksti muuta raskesti mõistetavaks (näide 68).

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada eestikeelsete teadusartiklite annotatsioonide astmeline struktuur. Annotatsioon esindab artiklit ja peaks esitama selle tuuma, et lugeja saaks otsustada, kas teema pakub talle huvi. See annab annotatsioonile ka reklaamifunktsiooni. Mõne ajakirja annotatsiooni kirjutamise juhendis ei ole kirjas, mida peab annotatsioon sisaldama, seega võib ühe väljaande piires esineda ebahühtlust. Teema vajas käsitlemist, sest selle kaudu sain kindlaks teha kahe eestikeelse väljaande annotatsioonide kirjutamise tavad. Töös püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks analüüsisin põhjalikult annotatsioonide struktuuri, võrdlesin neid omavahel ning pöörasin tähelepanu ka keelekasutusele.

Töö valimisse kuulus kaks eestikeelset teadusajakirja: sotsiaalteaduste väljaanne Eesti Haridusteaduste Ajakiri (EHA) ja humanitaarteaduste valdkonna väljaanne Emakeele Seltsi aastaraamat (ESA). Mõlemast väljaandest uurisin 50 teksti, mille seas ei olnud tõlke- ega ülevaateartiklitele kirjutatud annotatsioone. Tekstid pärinevad aastatest 2014–2019.

Annotatsiooni kui žanri uurimiseks rakendasin John Swalesi käikude analüüsi ehk jaotasin teksti osadeks funktsioonide järgi. Tekstide analüüsimisel kasutasin Hylandi klassifikatsiooni, mille järgi on annotatsioonil viis käiku: sissejuhatus, eesmärk, meetod, tulemused ja kokkuvõte. Määrasin iga valimis olnud annotatsiooni käigud ja seejärel eristasin käikude alaosad ehk sammud.

Vastusena esimesele uurimisküsimusele selgus, et EHA annotatsioonides on neli kohustuslikku käiku: sissejuhatuse, eesmärgi, meetodi ja valimi ning tulemuste käik. ESA kohustuslikeks käikudeks osutusid eesmärgi ning meetodi ja valimi käik. Mõlemas väljaandes pannakse enim rõhku tulemuste kirjeldamisele, mis avaldub selle käigu tähemärkides. Rohkesõnaliselt on esitatud ka sissejuhatuse käik, kõige lühemalt kirjutatakse mõlemas ajakirjas kokkuvõtte käik. Struktuurianalüüsi põhjal on EHA-s enim kasutatav käikude järjestus sissejuhatus + eesmärk + meetodi ja valim + tulemused, ESA-s eesmärk + meetod ja valim + tulemused. Kohustuslike käikude hulga

ning käikude järjestuse erinevus võib tuleneda sellest, et EHA kodulehel on esitatud soovitatavad annotatsiooni osad, ESA kodulehel vaid pikkus.

Teine uurimisküsimus puudutas vaatlusaluste annotatsioonide sarnasusi ja erinevusi. Esitan tulemused ilmnunud käikude kaupa.

- Sissejuhatuse käigus pööratakse mõlemas väljaandes enim tähelepanu teemast ülevaate andmisele, EHA-s rõhutatakse ka teema tähtsust. Teisi sissejuhatuse käigu samme leidub uuritud annotatsioonides vähe.
- Eesmärgi käigul ei ole alajaotust, aga üksikasjalikumal uurimisel selgus, et EHA-s tunneb selle käigu enamasti ära sõna *eesmärk* olemasolu järgi. ESA-s on eesmärki kombeks esitada umbisikulise tegumoe kaudu.
- Meetodi ja valimi käigu sammudest on mõlemas ajakirjas enim esindatud valimi kirjeldus. Analüüsimeetodi ja protseduuride kirjelduse sammu leidub rohkem EHA-s. Erinevused tulenevad tõenäoliselt väljaannete suundumusest: ühes uuritakse inimesi konkreetsemate meetodite ja protseduuridega, teises keskendutakse pigem kirjalikele vm materjalidele, mille puhul ei peeta meetodi kirjeldamist nii tähtsaks.
- Tulemustele osutatakse EHA-s tihti peale märksõnaga *tulemused*, ESA-s eelistatakse neid esitada varjatumal kujul.
- Kokkuvõtte käigus on kolm sammu, millest sagedasim on uurimuse väärtuse samm – seda rõhutavad enamasti EHA autorid, kes soovivad osutada töö rakenduslikule suunitlusele. Tulemustest tulenevatel järeldustel peatuvad mõlemas väljaandes vaid väga vähesed autorid, ka soovitusi järgmisteks töödeks ei ole kombeks eesti annotatsioonides anda.

Kolmandale uurimisküsimusele vastamiseks tehtud ajakasutuse ja autorile osutamise viiside analüüsist selgus, et mõlema väljaande annotatsioonide autorid on eelistanud olevikku ja umbisikulisust. Lihtminevikku leidub enim EHA-s meetodi käigus, täisminevikku kasutatakse mõlemas väljaandes enamasti sissejuhatuse käigus. Peale umbisikulise tegumoe leidub annotatsioonides metafoorset isikut, vähemal määral *meie*-vormi.

Tulemuste põhjal saab öelda, et annotatsioonis võiks olla vähemalt kolm käiku: eesmärk, meetod ja valim ning tulemused. Sõnastamisel tasub olla konkreetne, et vajalik teave jõuaks lugejani võimalikult lihtsalt teel. Selleks on soovitatav eesmärgile osutamisel kasutada märksõna *eesmärk*, tulemuste kirjeldamisel näiteks märksõna *tulemused*. Et annotatsioon on väga lühike tekstižanr, võiks selle ühtlustamise eesmärgil kasutada läbivalt sama ajavormi ja isikut. Ülearusest isikustamisest hoidumine muudab teksti lihtsamini mõistetavaks. Allikaviidete puhul tuleb silmas pidada, et need võivad vahel lugemist raskendada ja tõmmata liigselt tähelepanu.

Edasistes uurimistöodes saab ESP põhimõtteid rakendada ka muude valdkondade annotatsioonide uurimiseks. Siinse töö materjal ei võimalda teha üldistusi kõigi eestikeelsete annotatsioonide kohta, ent ulatuslikuma valimiga töö põhjal saaks seda tekstižanri veelgi arendada, et ühtlustuks eesti annotatsioonide struktuur. Seda teemat edaspidi käsitledes on võimalik uurida ka annotatsioonide kirjutajaid. Intervjuu, küsitluse vms kaudu saab uurida, millest nad teksti kirjutamisel lähtuvad ja kas nad sooviksid rohkem ettekirjutusi. Sama meetod võimaldab uurida ka lugejaid. Siinse töö soovitused põhinevad autori tunnetusel, aga suurem hulk hinnanguid laseks teha põhjapanevamaid järeldusi.

Kirjandus

Ahmed, Shabbir 2015. Rhetorical organization of tourism research article abstracts – *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 208, 269–281.

Alharbi, Lafi M., John M. Swales 2011. Arabic and English abstracts in bilingual language science journals. Same or different? – *Languages in Contrast*, 70–86.

Ametniku soovitussõnastik. <https://www.eki.ee/dict/ametnik/>. Vaadatud 19.03.2020.

Anstey, Alex 2014. Writing style: abstract thoughts – *British Journal of Dermatology* 171, 205–206.

Bawarshi, Anis S.; Reiff, Mary Jo 2010. Genre: an introduction to history, theory, research, and pedagogy (Reference guides to rhetoric and composition). West Lafayette: Parlor Press, WAC Clearinghouse.

Belcher, Diane D 2004. Trends in teaching English for Specific Purposes – *Annual Review of Applied Linguistics* 24, 165–186.

Busch-Lauer, Ines-A. 2014. Abstracts: cross-linguistic, disciplinary and intercultural perspectives. Abstracts in academic discourse – *Linguistic Insights* 187, 43–64.

Caramelli, Bruno 2011. Abstract – the trailer of scientific communication – *Revista da Associação Médica Brasileira* 57 (6).

Chalak, Azizeh, Zahra Norouzi 2013. Rhetorical moves and verb tense in abstracts: a comparative analysis of American and Iranian academic writing – *International Journal of Language Studies* 7 (4), 101–110.

Cross, Cate, Charles Oppenheim 2006. A genre analysis of scientific abstracts – *Journal of Documentation* 62 (4), 428–446.

Doró, Katalin 2013. The rhetoric structure of research article abstracts in English studies journals – *Prague Journal of English Studies* 2 (1), 119–139.

EHA koduleht = Eesti Haridusteaduste Ajakirja koduleht. <https://eha.ut.ee/>.
Vaadatud 27.03.2020.

ESA koduleht = Emakeele Seltsi koduleht. <http://www.emakeeleselts.ee/>. Vaadatud
27.03.2020.

Hyland, Ken 2000. *Disciplinary discourses: social interactions in academic writing.*
Harlow: Pearson Education.

Hyland, Ken, Polly Tse 2005. *Evaluative that constructions: signalling stance in
research abstracts – Functions of Language 12 (1), 39–64.*

Hyon, Sunny 2018. *Introducing genre and English for Specific Purposes.* New York:
Routledge.

Kasik, Reet 2007. *Sissejuhatus tekstiõpetusse.* Tartu.

Keelenõuvakk. <http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=4&act=1>. Vaadatud 19.03.2020.

Martín Martín, Pedro 2003. *A genre analysis of English and Spanish researchpaper
abstracts in experimental social sciences – English for Specific Purposes 22, 25–43.*

Pho, Phuong Dzung 2008. *Research article abstracts in applied linguistics and
educational technology: a study of linguistic realizations of rhetorical structure and
authorial stance – Discourse Studies 10 (2), 231–250.*

Piqué-Noguera, Carmen 2012. *Writing business research article abstracts: a genre
approach – Ibérica 24, 211–232.* http://www.aelfe.org/documents/15_24_Pique.pdf.
Vaadatud 06.04.2020.

Reinsalu, Riina 2017. *Osutamine iseendale teadustekstis – Keel ja Kirjandus 11, 829–
845.*

Rowley, J. E. 1988. *Abstracting and indexing.* London, Bingley.

Soleimani, Hassan, Alireza Jalilifar, Afsar Roohi, Mahboubeh Rahmanian 2019.
Augmented reality and virtual reality scaffoldings in improving the abstract genre

structure in a collaborative learning environment: a CALL study – *Journal of English Language, Teaching and Learning* 11 (23), 327–356.

Suntara, Watinee, Siriluck Usaha 2013. Research article abstracts in two related disciplines: rhetorical variation between linguistics and applied linguistics – *English Language Teaching* 6 (2), 84–99.

Swales, John 2004. *Research genres: explorations and applications*. UK: Cambridge University Press.

Tardy, Christine M. 2011. *Genre analysis*. – *Bloomsbury Companion to Discourse Analysis*. Ed. Ken Hyland ja Brian Paltridge. *Bloomsbury Companions*, 54–67.

Uuspõld, Ellen 2011. *Üliõpilastööde vormistamise juhend*. Tartu: Tartu Ülikool.

ÕS = Eesti õigekeelsussõnaraamat 2018. Toimetanud Maire Raadik, koostanud Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. <https://www.eki.ee/dict/qs/>. Vaadatud 19.03.2020.

Õunapuu, Lembit 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Structural analysis of abstracts written to Estonian research articles.

Summary

The purpose of this master's thesis was to find out the structure of abstracts written to Estonian research articles. An abstract represents the article and should present its core so that the readers can decide whether the topic is of interest to them. This means that an abstract is also an advertisement to the article. Some journals do not specify what should an abstract contain, so there may be inconsistencies within a single publication. This topic is important, because by analyzing the abstracts I was able to identify the practices of writing abstracts in two Estonian publications. In order to answer the research questions I thoroughly analyzed the structure of the texts, compared them with each other and also paid attention to the use of language.

The two Estonian scientific journals analyzed were Estonian Journal of Education (EHA) and The Yearbook of the Estonian Mother Tongue Society (ESA). I researched 50 abstracts from both publications (2014–2019), all written originally in Estonian and to research articles.

To study the abstract as a genre I divided the texts into different parts according to their function, also known as move analysis, first developed by John Swales. When analyzing the abstracts I used Hyland's classification, according to which an abstract has five moves: Introduction, Purpose, Method, Product and Conclusion. Most of the moves consist of steps. I determined the moves and steps of each abstract in the sample.

To answer the first question „What is the structure of the abstracts in the sample?": the four mandatory moves of EHA are Introduction, Purpose, Method and Product, the two mandatory moves of ESA are Purpose and Method. In both journals the moves Product and Introduction were the longest, the shortest was Conclusion. Based on the structural analysis, the most used sequence of moves in EHA is Introduction + Purpose + Method + Product, in ESA it's Purpose + Method + Product. The difference between the number of mandatory moves and the sequence of moves may be due to the fact that the

recommended abstract parts are presented on the website of EHA, but only the recommended length is presented on the ESA website.

The second research question was „What are the similarities and differences between the abstracts in the sample?“. The results are as follows.

- Introduction. The authors of both journals paid the most attention to giving an overview of the topic, authors in EHA also emphasize the importance of the topic. The two remaining steps of this move are not common in either of the journals.
- Purpose. This move does not have any steps. In EHA this move can normally be recognized by the word *eesmärk* ('purpose'). The authors of abstracts written in ESA present the purpose of the article using impersonal verbs.
- Method. The description of the sample is very common in both journals. The step of describing the analysis method and procedures can be found more in EHA. The differences are probably due to the purpose of the publications: one focuses on people, using more specific methods and procedures, the other focuses more on written or other materials, for which the description of the method is not considered as important.
- Product. In EHA this move is often referred to using a keyword (*tulemused*, 'results'), in ESA the results are more hidden.
- Conclusion. This move consists of three steps which appear mostly in EHA. Most commonly authors emphasize the value of the research. Only a few authors from both journals dwell on conclusions linked to the results, giving recommendations is also not a custom in Estonian abstracts.

The third research question was about tenses and ways the authors can refer to themselves. The authors of both EHA and ESA preferred to write impersonally and in present tense. Past simple was mostly found in EHA in Method, present perfect is used in both journals in Introduction. Apart from using impersonal verbs, the authors also referred to themselves metaphorically and in first person (*us*).

Based on the results, an abstract should consist of at least three steps: Purpose, Method and Product. Phrasing should be specific so that the reader could receive the information needed as easily and as quickly as possible. Therefore it is recommended to use keywords such as *eesmärk* ('purpose') and *tulemused* ('results'). Since abstracts are usually very short, it is preferred to use the same tense and grammatical person throughout. References can sometimes be too distracting.

Lisa. Kodeerimistabel

KÄIK	SAMMUD	NÄITED
<p style="text-align: center;">Sissejuhatus</p> <p style="text-align: center;">antakse kontekst, räägitakse taustast</p>	<p>Samm 1. Teema tähtsuse rõhutamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Seetõttu on oluline ...</i> • <i>On oluline uurida, ...</i> • Kirjeldus + aga • <i>Seega on ... oluline</i>
	<p>Samm 2. Teemast ülevaate andmine (sh varasemate tööde nimetamine)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • teiste autorite esitamine • <i>On leitud, et ...</i> • <i>Uuringud on näidanud, et ...</i> • <i>Uuringute tulemused näitavad, et ...</i> • üldine teemat tutvustav lause • viide sellele, et enne on midagi uuritud (kasutamata konkreetseid märksõnu)
	<p><u>Samm 3. Mõistete defineerimine</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>*termin* on ...</i> • <i>*termin* kui ... *selgitus*</i>
	<p>Samm 4. Seniste teadmiste puudujäägile viitamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>teavet on vähe</i> • <i>ei ole teada</i> • <i>vähe on uuritud seda, ...</i> • <i>ei ole ühest vastust, ...</i> • <i>uurimused on andnud vastuolulisi tulemusi</i> • <i>info puudub</i> • <i>... tekitab kahtlusi</i> • <i>on vähe tähelepanu pööratud</i>

<p>Eesmärk ülevaade artikli eesmärgist ja põhjused, miks kirjutatakse</p>	<p>–</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Eesmärk on ...</i> • <i>Uurimusega soovitakse rakendada ...</i> • <i>Artiklis antakse ülevaade ...</i> • <i>Artiklis analüüsitakse, käsitletakse, kõrvutatakse, tutvustatakse, esitatakse, võrreldakse, vaadeldakse, selgitatakse, uuritakse ...</i>
<p>Meetod teave uuringu meetodite, andmete jms kohta</p>	<p>Samm 1. Osalejate ja/või materjali ehk valimi kirjeldamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tekstid • sõnad • inimesed • muud nähtused (seisukohad)
	<p><i>Samm 2. Analüüsimetodi kirjeldamine</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>kvalitatiivne/kvantitatiivne</i> • <i>Andmeid analüüsiti ...</i> • <i>*missugune* analüüs</i> • <i>Andmete analüüsiks kasutati *missugust* meetodit</i> • <i>millestki lähtudes</i> • <i>millegi alusel</i> • <i>tuginedes/toetudes *missugusele* mudelile/distipliinile</i>
	<p><u>Samm 3. Protseduuride (küsimustik, intervjuu) kirjeldamine</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • küsitluste liigid • intervjuude liigid • kirjeldus, kuidas osalejaid hinnati • meetodite testide liigid • mõõtevahend • <i>Andmeid koguti *mille* teel</i>

<p style="text-align: center;">Tulemused</p> <p style="text-align: center;">kirjeldatakse, mida tööga saavutati ja mida uut leiti</p>	<p style="text-align: center;">–</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Analüüsi tulemusena ...</i> • <i>Ilmneb, et ...</i> • <i>Tulemustest selgub, et ...</i> • <i>Tulemused näitavad, et ...</i> • <i>Selgus, et ...</i> • <i>Leitud ... kirjeldavad ...</i> • <i>Tuvastati / ei tuvastatud ...</i> • <i>Osutatakse, et ...</i> • Kui artikli eesmärk on anda ülevaade, on tulemused enamasti muu teksti sisse ära peidetud – tuleb lihtsalt otsida midagi, mis läheb kokku eesmärgi sõnastusega (n-ö vastaks eesmärgi küsimusele).
<p style="text-align: center;">Kokkuvõte</p> <p style="text-align: center;">tehakse järeldusi ja püütakse näha tehtud töö laiemat mõju</p>	<p><i>Samm 1. Uurimuse väärtuse kirjeldamine</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Uurimus on tähtis, sest ...</i> • <i>Uurimuse abil saab ...</i> • <i>Uurimuse tulemuste põhjal saab</i> • <i>Tulemused võimaldavad ...</i> • <i>Artikkel soodustab ...</i> • <i>Tulemused näitavad, et on vaja ...</i> • <i>*millegi tõttu (tulemustest tulenev)* peaks ...</i>
	<p>Samm 2. Selliste järelduste tegemine, mis tulenevad otseselt tulemustest</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Selles ilmnevad võimalikud edasised ...</i> • <i>Uurimistulemused näitavad ...</i> • <i>... võib oletada ...</i> • Need võivad olla ka üldistatud tulemused.
	<p><u>Samm 3. Järgmisteks uurimistöödeks soovituste jagamine</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Edasistes uurimustes ...</i>

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merily Šmidt,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eestikeelsete teadusartiklite annotatsioonide struktuurianalüüs“, mille juhendaja on Riina Reinsalu, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Merily Šmidt

03.06.2020